

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra politologie

Kulturní témata jako nový obsah české politiky?

Bakalářská práce

Autor: Jan Rybář

Studijní program: B6701 Politologie

Obor: Politologie

Forma studia: prezenční

Vedoucí práce: Mgr. Milan Hrubeš, Ph.D.

Hradec Králové 2019

Zadání bakalářské práce

Autor: Jan Rybář

Studium: F15BP0120

Studijní program: B6701 Politologie

Studijní obor: Politologie

Název bakalářské práce: **Kulturní témata jako nový obsah české politiky?**

Název bakalářské práce AJ: Are cultural issues a new Czech policy?

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

V ČR probíhá debata, zda se z české politiky nevytrácejí socioekonomická témata. Práce se proto bude zabývat sledováním vývoje počtu kulturních témat ve volebních programech stran zastoupených v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky. To budu ověřovat pomocí obsahové analýzy programů politických stran do voleb do PS PČR v letech 1998-2017. Důvodem tohoto časového rozpětí jsou volby v roce 2010, kde se objevily nová uskupení, TOP 09 a Věci Veřejné, tematizující boj proti korupci. U VV se objevuje také kritika zavedené politiky a lze je tak považovat za zástupce "nových hnutí" programově nezařaditelné na pravolevé ose (Kopeček; Hloušek a kol., 2018). Téměř dvacetiletý rozsah pomůže ukázat vývoj této problematiky v čase.

KRIPPENDORFF, Klaus. Content analysis: an introduction to its methodology. 2nd ed. Thousand Oaks, Calif.: Sage, c2004. ISBN 0-7619-1544-3. INGLEHART, Ronald a Christian WELZEL. Modernization, cultural change, and democracy: the human development sequence. New York: Cambridge University Press, 2005. ISBN 0-521-60971-2. MCKNIGHT, David. Beyond right and left: new politics and the culture wars. Crows Nest, N.S.W.: Allen & Unwin, 2005. ISBN 1741145708.

Garantující pracoviště: Katedra politologie,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Milan Hrubeš, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 20.4.2017

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce, Mgr. Milanu Hruběšovi, Ph.D., za velkou ochotu, trpělivost a cenné rady. Také děkuji své rodině a přátelům za podporu a pomoc.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedl jsem všechny použité zdroje a literaturu.

V Hradci Králové dne 21. 6. 2019

Anotace

Rybář, Jan. 2019. „Kulturní témata jako nový obsah české politiky?“. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 70 stran, Bakalářská práce

Fenomén takzvaných kulturních válek se vyskytuje po celém světě, nejvýrazněji ve Spojených státech. Řadu let je významným prvkem americké politiky. V posledních letech se rozvinula veřejná debata, zda tento fenomén zasáhl i českou politickou scénu. Cílem této práce je zmapovat období od sněmovních voleb v roce 1998 do roku 2017 prostřednictvím obsahové analýzy volebních programů. Na základě výsledků analýzy je vyhodnoceno, zda v tomto období došlo k významnějšímu nárůstu kulturních témat u politických stran zastoupených v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR.

Klíčová slova: kulturní témata, volební programy, české politické strany

Annotation

Rybář, Jan. 2019. „Are cultural issues a new Czech policy?“ Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 70 pages, Bachelor Degree Thesis

The Phenomenon of so called cultural wars is a worldwide political issue, most markedly in the United States of America. For a long time it has been a significant part of the American policy. In the recent years a public debate has developed whether this phenomenon has also hit the Czech political scene. The Bachelor Degree Thesis aim is to chart the period from the parliamentary election in 1998 to 2017 using the content analysis of electoral programs. Based on the results of the analysis there has been evaluated whether the cultural issues in political parties represented in the Chamber of Deputies of the Parliament of the Czech Republic registered some significant increase in the mentioned period.

Keywords: cultural issues, Czech policy, Czech political parties

Obsah

Úvod	9
1 Teoretická část.....	11
1.1 Kulturní témata.....	11
1.2 Socioekonomická témata.....	15
2 Metodologická část.....	16
2.1 Obsahová analýza.....	16
2.2 Hlavní výzkumná otázka.....	16
2.3 Zdroje dat	16
2.4 Operacionalizace	17
2.4.1 Socioekonomická témata	18
2.4.2 Kulturní témata	19
3 Analytická část.....	21
3.1 Volby 1998.....	21
3.1.1 Unie svobody	22
3.1.2 KSČM.....	23
3.1.3 ČSSD	24
3.1.4 ODS	24
3.1.5 KDU-ČSL	25
3.2 Volby 2002.....	26
3.2.1 ČSSD	27
3.2.2 ODS	28
3.2.3 KSČM.....	28
3.2.4 Koalice.....	29
3.3 Volby 2006.....	30
3.3.1 Strana zelených.....	32
3.3.2 ODS	33
3.3.3 KSČM.....	34

3.3.4	KDU-ČSL	35
3.3.5	ČSSD	36
3.4	Volby 2010.....	37
3.4.1	Věci veřejné	38
3.4.2	TOP 09.....	39
3.4.3	KSČM.....	40
3.4.4	ODS	41
3.4.5	ČSSD.....	42
3.5	Volby 2013.....	44
3.5.1	ANO.....	45
3.5.2	Úsvit přímé demokracie Tomia Okamury	45
3.5.3	KDU-ČSL	46
3.5.4	TOP 09.....	47
3.5.5	ODS	48
3.5.6	ČSSD	49
3.5.7	KSČM.....	49
3.6	Volby 2017.....	50
3.6.1	SPD.....	51
3.6.2	TOP 09.....	52
3.6.3	Piráti.....	54
3.6.4	KDU-ČSL	54
3.6.5	ANO.....	55
3.6.6	KSČM.....	56
3.6.7	ODS	56
3.6.8	ČSSD	56
3.7	Shrnutí.....	57
	Závěr	62
	Seznam použitých pramenů a literatury	64

Seznam použitých zkratk

ANO – ANO 2011

ČSSD – Česká strana sociálně demokratická

KDU-ČSL - Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová

KSČM – Komunistická strana Čech a Moravy

ODS – Občanská demokratická strana

Piráti – Česká pirátská strana

PS PČR – Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky

SPD – Svoboda a přímá demokracie

STAN – Starostové a nezávislí

SZ – Strana zelených

US – Unie svobody

USA – Spojené státy americké

Úsvit – Úsvit přímé demokracie Tomia Okamury

VV – Věci veřejné

Úvod

„Ve sněmovně začíná zuřit kulturní válka“, tvrdí komentátor Hospodářských novin Petr Honzejk, (Honzejk, Hospodářské noviny 2018). „Kulturní válka o cigarety a alkohol“, hlásá titulek komentáře Bohumila Pečinky (Pečinka, E15 2016). „Zeman převedl pocity nespravedlnosti do kulturních válek“, (Procházková, Respekt 2017). Podobných článků a komentářů je celá řada.

V České republice aktuálně probíhá veřejná debata, zda se z české politiky nevytrácejí socioekonomická témata. Mají je údajně nahrazovat témata kulturní, která mají být novým zdrojem hlavního politického konfliktu. Toto tvrzení se v poslední době čím dál častěji objevuje v mediálním prostoru. A to převážně u levicových a také liberálních médiích. V této souvislosti se objevuje také termín „kulturní války“. Původně pojem pochází z německého *Kulturkampf* a označoval Bismarckovu politiku namířenou proti jezuitům a vlivu katolické církve na vzdělávání a politiku (Williams 2003: 10). Dnešní význam získal tento pojem v Americe v 60. a 70. letech, kdy v průběhu těchto dvou dekad došlo ke změně občanských práv. „Zákon o občanských právech zavedl zákaz diskriminace na trhu práce, byla zakázána rasová segregace, pozitivní diskriminace a mnoho žen nastoupilo do práce. Proti tomuto trendu vystoupili konzervativci. S rostoucí kriminalitou, užíváním drog a rozvodů stále více Američanů souhlasilo s konzervativním argumentem, že tyto trendy jsou výsledkem úpadku tradiční rodiny a amorální pop kultury“ (Williams 2003: 11). V roce 1992 pronesl americký konzervativní politik na sjezdu Republikánů, Patrick Buchanan, projev, ve kterém mluvil o kulturních válkách a nutnosti „bojovat za duši Ameriky“ (...we shall fight and win the cultural war for the soul of America.) (Buchanan 1992). Ačkoliv lze kulturní války chápat jako souboj mezi liberály a konzervativci, tak podstatou kulturních válek je spor o identitu a morální hodnoty společnosti. Mohou rozdělovat politiky napříč stranami, nebo i rozdělovat samotné strany.

V České republice na rozdíl od Spojených států nebo například Polska chybí silný náboženský rozměr, který by ovlivňoval společnost, respektive politiku. Přesto lze v Česku najít podobné spory, týkající se převážně LGBT ve spojení s každoročním pochodem Prague Pride, adopcí dětí, nebo v poslední době manželstvím pro všechny.

Samotní politici věnují relativně hodně pozornosti také feministickým a genderovým otázkám, zákazu kouření, nebo omezení držení zbraní. Většinou v negativním smyslu. Veřejné debaty se sice také účastní katolická církev, např. v souvislosti s tzv. Istanbulskou smlouvou, ale její vliv na politiku je zanedbatelný, na rozdíl od uvedených USA.

Důkazem, že se česká stranická politika může kulturně štěpit, a nejedná se o pouhou mediální konstrukci několika novinářů, ilustruje problém spolupráce středopravicových stran. Ty cílí na podobné voliče, mají podobně nízké volební výsledky a v průzkumech se pohybují těsně nad hranicí vstupu do Sněmovny. „Jde o hodnotové věci, kdy například TOP 09 i Starostové podporují manželství pro všechny, a to my nechceme,“ (Procházková, Respekt 2019). Tak argumentuje poslanec KDU-ČSL Marek Výborný.

Cílem této práce je zjistit, zda skutečně narostl počet kulturních témat ve volebních programech. Obsah české politiky z hlediska volebních programů se v politologii věnuje konkrétním jevům, např. europeizaci (Fiala 2009; 142). Případně se zabývá politickým prostorem (Chytilík a Eibl 2011). Chytilíkova a Eiblova práce dochází mimo jiné k závěru, že v ČR je dominantní socioekonomická linie a linie sociální liberalismus a postmaterialismus, které jsou v této práci řazeny do kategorie kulturní témata, hrají marginální roli. Obsahují ovšem data z roku 2008, tedy více jak deset let stará. Tato práce proto může být přínosem a přinést aktuální data a nový pohled na českou politiku za téměř dvě dekády.

Časově je práce vymezena na období 1998 až 2017. Důvodem tohoto časového rozpětí jsou volby v roce 2010, kde se objevila nová uskupení, TOP 09 a Věci Veřejné, tematizující boj proti korupci. U VV se objevuje také kritika zavedené politiky a lze je tak považovat za zástupce „nových hnutí“ programově nezařaditelné na pravolevé ose (Kopeček; Hloušek a kol., 2018: 64). Téměř dvacetiletý rozsah pomůže ukázat vývoj této problematiky v čase.

Práce je členěna na úvodní část, po které následuje teoretická část, metodologická část, ve které jsou vysvětleny principy výzkumu. Následuje analytická část, která rozebere jednotlivé volby a v nich úspěšné strany a jejich volební programy.

Zároveň přinese výsledky výzkumu za jednotlivé volby. V závěrečné části je výzkum shrnut a dojde k zodpovězení výzkumné otázky.

1 Teoretická část

1.1 Kulturní témata

Pro tuto práci bude zásadní pojem kulturní témata, který zavedl antropolog M. E. Opler k označení dominantních kulturních prvků, ústředních kulturních norem, idejí a hodnot, které jsou spjaty s lidskými potřebami i sociální strukturou, určují normální a typické formy způsobu života a zasluhují tedy přednostní pozornost (Sociologická encyklopedie - Sociologický ústav AV ČR).

Politoložka a teoretička Chantal Mouffe přišla s termínem post politika, která poukazuje na politickou sféru bez politického a ideologického konfliktu. „Popisuje změnu v devadesátých letech, osa pravice-levice vymizela, politika se stala záležitostí expertní správy a technokratického vládnutí, politická témata byla nově definována jako kulturní opozice mezi kosmopolitní „elitou“ a konzervativně-národním „lidem“. Kulturní štěpení podle ní vzniklo mezi autoritářskými a liberálními voliči. Na postmateriální témata reagovali populističtí politici prohlašující se za „hlas lidu“ jako na rozvrat rodiny, společnosti, ohrožení národní suverenity atd.“ (Meijers 2011: 7). Sama Mouffe to popisuje jako změnu souboje mezi pravíci a levíci na souboj mezi „správným a špatným“ (Mouffe 2005: 5).

Postmateriální témata, která zmiňuje Mouffe, jsou pro politologii a sociologii důležitým pojmem. Jsou součástí konceptu „tiché revoluce“ politologa Ronalda Ingleharta, který se tomuto fenoménu věnuje v řadě svých děl (Rabušic 1990:506). Podstatou „tiché revoluce“ je změna společnosti z industriální do postindustriální fáze. Ta s sebou přináší změnu hodnotových priorit z materiálních na postmateriální hodnoty (Inglehart 1977: 8-9). Postmateriálními tématy jsou orientace na svobodnou seberealizaci individua, v důrazu občanů více ovlivňovat místní politiku, podílet se na řízení v zaměstnání, důraz na humánní společnost, kde myšlenky znamenají více než peníze a kvalita životního prostředí (Inglehart 1977: 42). Zde je ale několik problémů.

Postmateriální hodnoty neznamení automaticky kulturní témata. Kulturními se mohou stát i témata, která původně byla chápána jako socioekonomická. Rovněž česká politika se liší od západní, kterou popisuje Chantal Mouffe. Navzdory nástupu „nových hnutí“ kritizující korupci a politiku jako takovou a technokratického přístupu k politice u hnutí ANO, tak nelze tvrdit, že by zcela zmizel socioekonomický konflikt.

Z české odborné veřejnosti zastává poněkud odlišný názor než Mouffe sociolog Daniel Prokop. Ten považuje kulturní témata za nástroj nového populismu, který cíleně vytváří propast mezi tzv. „obyčejným lidem“ a „elitou“. Zároveň mají mobilizační efekt a kulturním soubojem spojují voliče, která by socioekonomická témata spíše rozdělávala (také McKnight 2005: 141). V konečném důsledku tím vytlačují socioekonomická témata z politického diskurzu (Prokop, Právo 2018). Prokop jako sociolog zdůrazňuje společenskou dimenzi problému. Upozorňuje na zjištění Great British Class Survey z roku 2013 rozlišující sedm společenských tříd. Důležitým zjištěním je, že majetek a příjmy již nehrají tak silnou roli, jako doposud. To, co rozděljuje společnost na další segmenty, nejsou příjmy, ale sociální a kulturní kapitál¹. Skupiny s podobnými příjmy se tak liší hlavně životním stylem odvíjející se od hodnot a množství kontaktů (Savage et al. 2013: 230). Proto jsou kulturní témata podle Prokopa jediná možnost, jak spojit tolik fragmentovaný elektorát. Zároveň ale vyčítá českým politikům, že ztrácí čas zabýváním se kulturních sporů a zároveň nejsou schopni účinně prosazovat socioekonomická témata. V tom se shoduje s českými novináři.

Oba zmínění autoři pokládají kulturní témata za známku úpadku stávající politiky. Mouffe je chápe jako důsledek přiblížení se pravice a levice, dává je do například kontextu britské „třetí cesty“ a považuje je za „vyprázdění“ politiky. Prokop je chápe spíše jako strategii, jak oslovit voliče, které už nelze oslovit klasickými socioekonomickými tématy, nebo také ty, kteří k volbám vůbec nechodí. A je to logická úvaha. Je zřejmé, že od druhé poloviny 20. století se vlivem společenské modernizace

¹ Pierre Bourdieu rozlišuje čtyři druhy kapitálu. Ekonomický zahrnuje majetek a příjmy, sociální znamená společenské styky, známosti a kontakty a kulturní kapitál vzdělání, hodnotové preference a obecné kulturní znalosti. (Giddens 2013 : 422-423).

Čtvrtý, symbolický kapitál se týká společenského uznání a postavení.(Bourdieu 1998 : 81).

oslabily původní vazby mezi voliči a stranami (dané například náboženstvím nebo třídou), s tím souvisí i úpadek konfliktních linií. Strany byly nuceny změnit strategii na oslovování voličů (Katz, Mair 1995:). Naopak vzrostl význam krátkodobých faktorů, jako jsou témata nebo kauzy (Thomassen 2005: 2). „Politické strany na druhé straně rozšiřují (tematický) záběr a snaží se vycházet vstříc poptávce, která vychází od voličů, respektive z volebního trhu“ (Eibl 2011: 25). To se pochopitelně týká i České republiky. Kromě velkého rozvoje politického marketingu se jako další možnost, jak oslovit se nabízí ještě využívání tzv. „velkých dat“ (Big Data), která mohou pomoci přesně personalizovat politickou reklamu a v podstatě tak nabízet každému voliči přesně to, co chce „slyšet“. Taková podezření jsou aktuálně řešena v souvislosti s referendem o brexitu a amerických prezidentských volbách 2016, ve kterých zvítězil Donald Trump. Není však stále jasné, jak přesně velký vliv může mít takto cílená reklama a v jakých případech se jednalo o zneužití osobních dat a porušením volebních zákonů.

Jak je již uvedeno v úvodu, v českém kontextu nelze hovořit o fenoménu kulturních válek, ale pouze spíše o kulturních tématech. V západních společnostech představují kulturní války dlouhodobé spory mezi konzervativci a liberály, které jsou rovněž podporovány různými církvemi a náboženskými spolky. V případě USA tuto polarizace ještě posiluje bipartismus mezi Republikány a Demokraty. Témata jsou určována společenskou poptávkou nebo záměry stran. Mohou být vytvářena uměle a jejich důležitost se odvíjí od politicko-společenského kontextu. Podstatné je, že jsou krátkodobá, spjatá s volebními programy, relativně nestálá a jejich nositelé se mohou měnit (Eibl 2011: 26). Zároveň lze najít určité podobnosti mezi americkým kulturním střetem a tím českým. S výjimkou KDU-ČSL, která na rozdíl od amerických konzervativců neprosazuje zákaz interrupcí a spíše zachovává status quo, v České republice není strana, která by byla spjata s náboženstvím, konkrétně s křesťanstvím. Přesto se najde řada politiků z různých parlamentních i mimoparlamentních stran, kteří hovoří o ohrožení křesťanských nebo tradičních hodnot. A to v kontextu různých témat. V souvislosti s návrhem 46 poslanců z řad ANO, pirátů, KSČM, ČSSD, TOP 09 a STAN umožňující manželství pro všechny vznikl návrh na ústavní změnu zakotvující manželství jako „trvalý svazek jednoho muže a jedné ženy, kolem nějž vzniká rodina“. „Jsme přesvědčeni, že manželství má být tak, jak je v současné legislativě upraveno,

zachováno i do budoucnosti,“ uvedl předseda strany² Pavel Bělobrádek. Pod návrh se podepsal například Miroslav Kalousek (TOP 09), Petr Gazdík (STAN), Jaroslav Foldyna (ČSSD), Václav Klaus mladší (ODS) nebo Helena Válková (ANO). V čele navrhovatelů stojí lidovec Marek Výborný“ (Skoupá, Kropáček, Aktuálně.cz 2018). Na tomto aktuálním případě je vidět, jak kulturní střety rozdělují nejen strany podle ideového klíče typu pravice x levice, ale i samotné poslance uvnitř téměř všech stran podle hodnotové orientace, kterou lze chápat jako střet liberalismu a konzervatismu. Jak upozorňuje politoložka Hesová, takový případ ve střední a jižní Evropě není ojedinělý. Podobné snahy zavést ústavní definici manželství jako svazku muže a ženy s různými úspěchy proběhly také na Slovensku, v Polsku, Rumunsku, Slovinsku a Chorvatsku (Hesová, a2larm.cz 2018).

V nedávné době ještě rezonovalo několik podobných kulturních sporů. Jedním z nich byla debata o zákazu kouření v restauracích, ve které někteří kritici zákona neváhali označit restrikce za omezení svobody a hon na čarodějnice (senátor Jaroslav Kubera pro Idnes.tv, 2017). Téma se stalo předmětem diskuze i během prezidentské kampaně, ačkoliv bylo vzhledem k prezidentským pravomocem zcela irelevantní. Z odborného zdravotnického problému se během veřejné a politické diskuze stal kulturní konflikt zdůrazňující „svobodu kouřit“ a kuřáky jako „pronásledovanou menšinu“. Zajímavé je, že podobně jako u sporu o definici manželství se rovněž objevuje používání aktivistického jazyka, tedy zdůrazňování práv, svobod, ochrany menšin apod.

Posledním výraznějším příkladem z nedávné doby je držení zbraní. Debata se značně podobala té americké. V USA druhý dodatek Ústavy zaručuje Američanům právo držet a nosit zbraň a udržovat milice na obranu před tyranskou vládou a omezením občanských práv. Odvolávání se na dodatek, který vznikl na konci 18. století, je nedílnou součástí americké debaty o omezení zbraní. Navzdory největší četnosti masových střelb na světě (Lankford 2016) brání jakýmkoliv regulacím zbraní Národní střelecká asociace, jedna z nejvlivnějších zájmových skupin v zemi. V Česku

² V průběhu psaní této práce byl na sjezdu KDU-ČSL 29. března 2019 zvolen novým předsedou Marek Výborný. Citace pochází z článku napsaného před sjezdem.

se debata týkala nové evropské směrnice, která omezuje vlastnictví poloautomatických zbraní. Skupina poslanců kolem tehdejšího ministra vnitra Milana Chovance se pokusila prosadit ústavní novelu, která by zaručovala držení zbraní českým občanům za účelem obrany státu, a tím zamezila platnost směrnice. Evropské právo je nicméně nadřazené národnímu a změnu nakonec zamítl Senát.

1.2 Socioekonomická témata

Pod pojmem socioekonomická témata lze uvést celou řadu témat, pro účely této práce jsou využity kategorie stanovené politoložkou Petrou Svačinovou. Jsou to Ekonomika, Sociální stát, Rozpočet, Vzdělávání a kultura, Infrastruktura, Společnost, Imigrace (Svačinová, 2016: 722).

Při rozlišování témat je přihlédnuto k jejich dobovému kontextu, například téma inkluzivního vzdělávání aktuálně nelze zařadit do socioekonomických témat, neboť je toto téma používáno kulturně. Samotné téma inkluzivního vzdělávání by běžně spadalo pod kategorii Vzdělávání a kultura, ale protože toto téma je v současnosti rámováno jako „zdržování a ohrožení normálních dětí při výuce“. Podobně téma imigrace zařazuje Svačinová do socioekonomických témat. Obvykle je totiž spojována s příchodem nové pracovní síly a nových obyvatel. Pokud je imigrace spojována s ohrožením národní kultury a identity, stává se z ní kulturní téma.

2 Metodologická část

2.1 Obsahová analýza

Historie obsahové analýzy sahá až do 18. století (Rosengren 1981: 9-19). Jako analytický nástroj byla poprvé využita ve Spojených státech na počátku 20. století ke kvantitativní analýze novin (Barcus 1959), (Krippendorff 2004:5) Během druhé světové války sloužila k analýze propagandy. V poválečném období byla hojně využívána humanitními a společenskými vědami a bylo možné ji zpracovávat pomocí počítačů (Krippendorff 2004:8-13).

Definována je jako „výzkumná technika pro provádění opakovatelných a platných závěrů z textů (nebo jiných smysluplných zdrojů) a bez ohledu na výzkumníka“ (Krippendorff 2004: 18).

Kritika tohoto přístupu zpochybňuje dosažitelnost objektivity. Významy se mění v závislosti na kontextu, a tak není možné je pouze kvantitativně zpracovat. Text nemá jediný význam, který by mohl být nalezen, identifikován a popsán. Navíc v samotné analýze vytváříme další text, který bude opět závislý na interpretaci čtenářů (Krippendorff 2004: 21-22). Z těchto uvedených důvodů práce kombinuje kvantitativní a kvalitativní přístup. Na jedné straně pracuje s daty z volebních programů a na straně druhé se nejedná o mechanické sčítání výskytu určitých slov, ale je zohledněn jejich význam k obsahovému a dobovému kontextu.

2.2 Hlavní výzkumná otázka

Jak se vyvíjel počet kulturních témat ve volebních programech politických stran zastoupených v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR v letech 1998 - 2017?

2.3 Zdroje dat

Potřebná data jsou získána z volebních programů politických stran, které uspěly při volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky do roku 1998 do 2017. Úspěchem je míněn zisk alespoň jednoho mandátu a tudíž vstup do Poslanecké sněmovny. Sledované strany a hnutí jsou Občanská demokratická strana, Česká strana sociálně demokratická, Komunistická strana Čech a Moravy, Křesťanská a

demokratická unie – Československá strana lidová, Unie svobody (a Demokratická unie), Strana zelených, TOP 09, Věci Veřejné, Úsvit přímé demokracie – Tomio Okamury, Svoboda a přímá demokracie – Tomio Okamura, Česká pirátská strana, Starostové a nezávislí a ANO 2011.

Volební programy jsou získány z oficiálních webových stránek politických stran a hnutí. Nedostupné programy z důvodů zániku strany či změny webových adres jsou získány pomocí internetového archivu Internet Archive a služby Wayback Machine³, která archivuje obsah webových stránek na internetu. Umožňuje tak navštívit běžně nedostupné weby.

2.4 Operacionalizace

Volební programy byly zvoleny z důvodu, že odráží oficiální stanovisko strany k celé řadě témat a postojů, které je možné chápat jako „sadu klíčových a centrálních sdělení o pozicích politických stran“ (Budge, Robertson, Hearl 1987: 18). Z analýz programů je možné zjistit, která témata jsou nejen dlouhodobě, ale i v konkrétních volbách důležitá. Samotný proces pracuje s definicemi (viz níže), které určil autor této práce. V politických programech jsou ručně kódovány tematické celky, které jsou většinou v odstavcích, z jednotlivých kapitol a jsou zařazeny buď do socioekonomických témat, nebo kulturních nejen podle explicitního obsahu, ale je zohledněn také argumentační, společenský a dobový kontext. Následně jsou sečteny počty výskytu témat v celých číslech a zpracovány do sloupcových grafů. U každé politické strany je jeden sloupec zobrazující počet socioekonomických témat a jeden sloupec zobrazující počet kulturních témat. V podkapitole věnované každé politické straně jsou vypsána kulturní témata a opakující se jsou tučně zvýrazněna. V některých případech může být určitý tematický celek/odstavec zařazen do obou kategorií zároveň (jeden odstavec má oba kódy) a těmto případům bude věnována pozornost v podkapitole jako smíšeným tématům. Na konci každé podkapitoly věnované jednotlivým sněmovním volbám je tabulka ukazující poměr mezi tématy zaokrouhlený na jedno desetinné číslo.

³ Internet Archive je nezisková organizace umožňující veřejnosti nahrání nejen různých verzí webových stránek, ale také textů, zvukových souborů a videí. Je dostupný na adrese archive.org (10. 1. 2019).

Předmětem analýzy nejsou úvodníky a kapitoly shrnující předchozí volební období, nebo s obecnými deklaracemi (ČR je demokratická země), nebo například výzvy k účasti ve volbách apod. Rovněž názvy kapitol a podkapitol nebudou bez přímé návaznosti kódovány, výjimkou je např. program Koalice, které je napsán převážně v bodech, a některé body nejsou dále rozváděny.

2.4.1 Socioekonomická témata

Autor této práce vychází kategorií, které vybrala politoložka Petra Svačinová při definování socioekonomických slibů v práci „Slibem nezarmoutíš? Naplňování socioekonomických legislativních slibů českých vládních stran (2006–2015)“. Těmito kategoriemi jsou: Ekonomika, Sociální stát, Rozpočet, Vzdělávání a kultura, Infrastruktura, Společnost, Imigrace (Svačinová, 2016: 722). Kategorie jsou přizpůsobeny potřebám práce včetně spojení do jedné a jsou vymezeny vůči kulturním tématům.

Témata spojující ekonomiku s vazbou na společnost a její potřeby včetně obrany a zahraniční politiky, jsou chápána primárně ekonomicky a přínos pro společnost je spíše pragmatický a materiální. Jazyk témat je často spojen s efektivitou, účelností a výhodností. Stát představuje službu pro občany, a to včetně byrokracie a justice, které pomáhají zajišťovat chod společnosti. Zároveň je stát závislý na výkonu ekonomiky a od té musí odvíjet svou politiku. Zpravidla jsou tato témata spojena s tradičním chápáním levice a pravice.

Ekonomika a **rozpočet** zahrnující tržní a daňovou problematiku a přerozdělování (důchody a sociální dávky), hospodářskou politiku státu, privatizace a vlastnictví státu, byrokracii a investice, politiku zaměstnanosti; velikost státu a regulace legislativy. **Sociální stát** obsahující financování a provoz zdravotnictví a záchranných, policejních složek a justice. **Vzdělávání a kultura** jako zajištění běžného provozu školství a sportu a kultura v úzkém slova smyslu finanční podpory umění a kulturního dědictví. **Infrastruktura** včetně dopravy, energetiky z utilitárního hlediska a ekonomické výhodnosti. **Imigrace** ve smyslu ekonomických nákladů a pracovních míst.

2.4.2 Kulturní témata

Kulturní témata s příklady definoval autor práce. Vycházel přitom z postmaterialistických témat (např. decentralizace, ochrana životního prostředí, právo na informace (Chytilék, Eibl 2011: 70)) a konfliktních témat na ose liberalismus-konzervatismus, která jsou podstatou kulturních válek. Další kategorie pak stanovil na základě rešerší volebních programů sledovaných stran.

Jsou to témata spojená s morálními hodnotami, nemateriálními idejemi a normativními spory. Týkají se zejména práv a normativních chápání významů ostatních témat. Mohou být vymezena pozitivně (práva, svobody, ochrana před diskriminací, ochrana životního prostředí nebo tradic), tak negativně (ohrožení tradičních hodnot/suverenity/děti, omezování ekonomiky a trhu, zásahy státu). Jsou spíše nemateriální, více kladou důraz na práva a svobody jednotlivců, kvalitu života a větší kontroly politiky. Mohou být méně pragmatické a více se odkazovat na hodnoty a emotivní chápání politiky. Nejsou pevně spjata s pravicí a levicí, ale spíše s osou liberalismus-konzervatismus, případně materialismus-postmaterialismus a některé stanovené kategorie z těchto „nepravolevých“ os vycházejí. Nicméně zdaleka ne všechna původní postmaterialistická témata jsou i dnes pouze v nemateriální rovině. Například podpora „zelené energie“ nebo programy zaměřené na zachytávání vody formou dotací spadají do obou témat a jsou dále označovány jako smíšená.

Zahrnují kategorie **lidská práva**, práva etnických menšin, práva LGBT, práva žen, **rodina** a její pojetí, ústavní versus rodinná péče (v souvislosti např. s existencí/zrušením kojeneckých ústavů na jedné straně a pěstounství na straně druhé); **environmentální politiky s důrazem na ochranu přírody** (např. deregulace potoků a řek), práva zvířat; **decentralizace** státu ve prospěch měst a krajů; požadavky na **transparentnost** politiky, hospodaření státu a stran (právo na informace); **svoboda projevu** a internetu; chápání **vzdělávání** ve smyslu cíle vzdělávání (vzdělání jako prostředek k práci -socioekonomické chápání, nebo vzdělání jako hodnota sama o sobě-kulturní chápání) a snahy o možné ideové směřování školství (např. přístup k vlastenecké nebo multikulturní výchově a genderovým tématům), inkluzivní vzdělávání (neekonomická argumentace); problematika legalizace marihuany; nacionalismus a

národní zájmy v souvislosti s možným ohrožením suverenity ČR; **imigrace** jako ohrožení hodnot, tradic, kultury a obyvatel ČR; **přímá demokracie**; **občanská společnost** a větší zapojení veřejnosti do politiky; specifickým tématem je pak **antikomunismus** – hrozba návratu komunismu a ztotožňování levicové politiky s omezováním svobody.

3 Analytická část

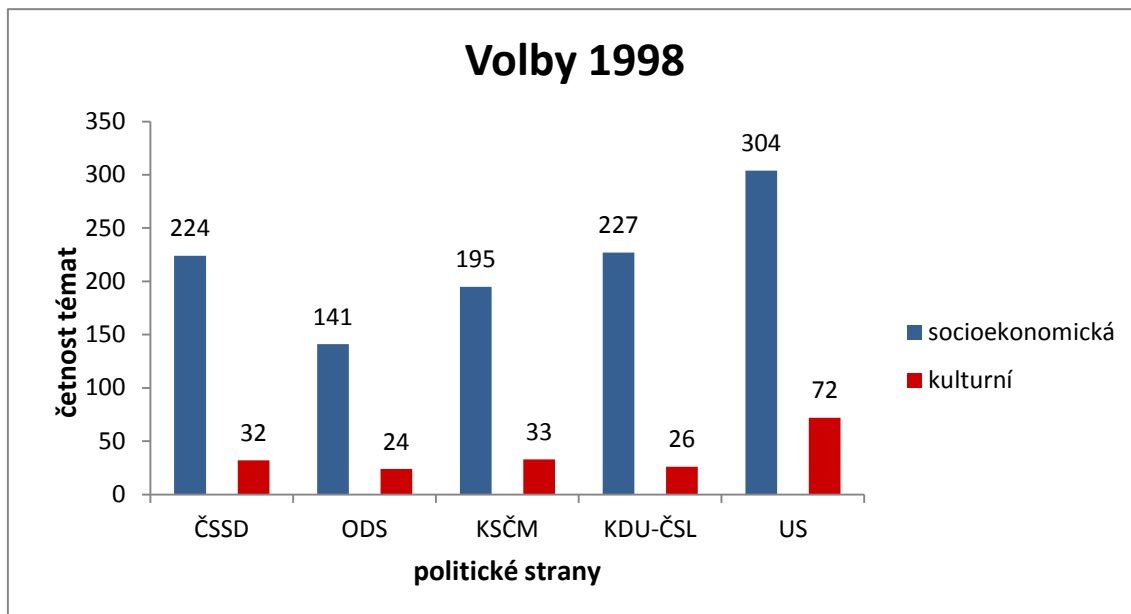
3.1 Volby 1998

Jestli něco charakterizuje období před a po volbách '98, tak je to zklamání. Český sen o „dohnání Západu“ se kvůli ekonomické recesi rozplynul. Po aféře s fiktivními sponzory a údajným černým kontem opustili někteří členové ODS a založili Unii svobody. ODS ve svém programu „Hlavu vzhůru“ odmítla zásadně měnit svou politiku a uznala problémy s financováním. Explicitně se vymezila vůči bývalým koaličním partnerům (KDU-ČSL a ODA), které viní z rozbití vlády, ale přímo nezmiňuje ČSSD. Pouze se ohradila vůči levicovým stranám a jakékoliv podobě socialismu.

Podobně jako ODS čelila otázkám ohledně financování i ČSSD (Kopeček, Hloušek 2018: 49). V kampani slibovala vyšetření všech kauz, boj proti ekonomické kriminalitě a výrazně se vymezovala proti ODS. Zejména proti její neoliberální politice. V programu nazvaném „Společně s vámi pro lepší budoucnost“ dále akcentuje témata jako spravedlnost, solidarita, lidská práva a poměrně často odkazuje na Evropskou unii.

V ČR poprvé od revoluce vyhrála levicová strana a byla s ní spojena velká očekávání. Další rána přišla v podobě tzv. „Opoziční smlouvy“. Samotný princip nebyl v evropské politice ojedinělý (Kopeček 2013). Přesto mocenské spojení dvou největších rivalů, snaha o změnu volebního systému, pokus o ovládnutí veřejnoprávní televize a celá řada dalších afér vyvolává dodnes rozporuplné reakce. Představa tvůrců smlouvy o neomezené platnosti se nenaplnila, nicméně střídání dvou největších stran u moci definovalo českou politiku na další roky dopředu.

Graf 1 – četnost témat u jednotlivých politických stran před volbami do PS 1998

Jak vyplývá z Grafu 1, tak ve volbách 1998 zcela jasně převažují socioekonomická témata. Jejich počet je ještě navýšen kvůli výskytu obou témat u tematických bloků, respektive řešení některých kulturních problémů jde ruku v ruce s ekonomickými recepty (např. integrace Romů do společnosti podporou vzdělávání, rekvalifikací a sociálních pracovníků).

3.1.1 Unie svobody

Poměrně vysoký výskyt kulturních témat u Unie svobody je dán důrazem na **decentralizaci**: „Nejvíce životních potřeb uspokojují občané a rodiny na území svých obcí, mnoho na území regionů a jen kvůli některým se musejí obracet na ústřední orgány státu. Tomu by měl odpovídat i sled možností a kompetencí, pokud jde o podmínky uspokojování lidských potřeb. Necht' se vždy na nižší úrovni rozhoduje a řeší vše, co je možné.“ (Unie svobody 1998: 3), s tím související **přímou volbu** starostů a primátorů, **transparentnost** veřejné správy a armády. Tyto priority jsou spojeny s postmaterialistickým požadavkem na větší participaci veřejnosti na politických rozhodnutích a správě veřejných věcí. A objevují se prakticky u všech ostatních stran. Celkově nejvyšší počet tematických celků je zapříčiněn formou programu, a to převážně krátkých programových bodů.

Obě témata se mísí např. u zmínky o **rodině** a její funkci: „V posledních desetiletích byly oslabeny tradiční vazby mezi manžely a generacemi. Vysoká rozvodovost a následný růst počtu neúplných rodin ztěžují harmonický rozvoj dětí a podílejí se na slabém populačním růstu. Nedostatečné plnění úlohy rodiny významně přispívá k růstu mnoha negativních jevů ve společnosti, jako je kriminalita a drogová závislost mládeže. Dosavadní sociální politika svým zaměřením především na jednotlivce nemotivuje ke vzájemné odpovědnosti v rámci rodiny.“ (Unie Svobody 1998: 2). Kromě morálního významu rodiny se zde objevuje i důraz na konkrétní společenské dopady a jako jednoho z viníků uvádí sociální politiku. Další případy se týkají významu **decentralizace**, kriminality – opět se objevuje úpadek morálky, ale zároveň nefunkčnost odpovědných institucí, **vzdělávání**, kultury, **ochrany životního prostředí** a zahraničních vztahů.

3.1.2 KSČM

Jako čistě kulturní témata se v programu vyskytují otázky **přímé demokracie**, **decentralizace** a **národní hrdosti**, které se v programu konkrétně týkají návrhů na zavedení jazykového zákona a vlastenecké výchovy: „Vlasteneckou výchovou pěstovat v žácích vědomí národní identity, tradic a hrdosti, úctu k lidskému životu a lidským právům. Prosazovat zásady humanismu, solidarity jako protiklad k sobectví, rasismu, násilí a teroru.“ (KSČM 1998: 13).

Program KSČM je velmi zaměřen na ekonomiku a silnou roli státu. U řady programových bodů se objevuje jak socioekonomická, tak i kulturní argumentace. Například: „Pokračovat v kampani proti úloze NATO. Tento pakt je přežitkem Studené války, je zneužíván zejména v zájmu USA a v Evropě i SRN. Vstup do NATO vyžaduje zvýšení nákladů téměř na dvojnásobek, a to za situace, kdy chybí ve státním rozpočtu finance na sociální oblast, podporu rodiny, důchody, školství kulturu atd. Členství znamená i značné omezení státní suverenity, možnost rozšíření jaderných zbraní a vojenských základen na našem území.“ (KSČM 1998: 6). V tomto příkladu se objevuje Severoatlantická aliance nejen jako ohrožení suverenity, ale zároveň jako finanční náklady pro státní rozpočet a omezení sociálního státu. Propojení témat se vyskytuje u částí věnující se **životnímu prostředí**: „Zvýšit sankce za poškozování a

nevratné ovlivňování životního prostředí a přírodních zdrojů.“ (KSČM 1998: 5), bezpečnosti a suverenitě, evropské integraci v návaznosti na **suverenitu a přímou demokracii**, většího zapojení žen na trhu práce a kultuře spjaté s národní identitou.

3.1.3 ČSSD

Sociální demokracie věnuje hodně prostoru **lidským právům** a menšinám. V environmentální politice je často prioritou samotná **ochrana přírody**: „V péči o přírodní zdroje - lesy, vodu, horninové prostředí - dáváme přednost jejich funkcím mimoprodukčním - ekologickým. Proto budeme usilovat o návrat ne hospodářských kompetencí v oblastech lesního a vodního hospodářství zpět na ministerstvo životního prostředí.“ (ČSSD 1998: 18). Dále se mnoho odstavců týká **smyslu vzdělávání** : „...Vzdělanost jako výsledek soustavné vzdělávací činnosti institucí i osobního úsilí považujeme za zdroj politické stability společnosti, protože má rozhodující vliv na hodnotovou orientaci občana a na způsob jeho uvažování, jeho chování, jednání a rozhodování, a to nejen v regionálním, ale i celoevropském kontextu.“ (ČSSD 1998:18), **transparentnosti, decentralizace a přímé demokracii**: „ČSSD předloží návrh ústavního zákona o referendu, aby občan mohl spolurozhodovat o zásadních otázkách vnitřní i zahraniční politiky.“ (ČSSD 1998:5).

Výskyt obou témat je u kapitol právní stát, kde se krom **lidských práv** objevují i sociální požadavky jako např. nezaměstnanost, ekonomika: „Odmítáme ale zjednodušené představy, zužující rozvoj hospodářství pouze na hmotnou spotřebu. Dlouhodobý růst českého hospodářství bude daleko bohatší, rozvinou-li se věda, školství, kultura a využívání volného času. Takový růst by se mohl stát trvale udržitelným v ekologickém i ekonomickém smyslu slova.“ (ČSSD 1998: 8-9), dále kriminalita, soužití s Romy, **ekologie, decentralizace** a věda.

3.1.4 ODS

V negativním pojetí se kulturním tématům věnuje program ODS s názvem „Hlavu vzhůru“. Velkou roli hraje **antikomunismus** a kritika **decentralizace** a přílišné integrace do EU. Pozitivní pojetí je **vzdělávání jako hodnoty**: „Naší prioritou ve školství je důraz na kvalitu vzdělávání. Základním úkolem školy nesmí být přetěžování dětí encyklopedickými vědomostmi, ale především výchova k samostatnému myšlení.

ODS je cizí pojetí školy jako továrny na vzdělání. Prosazujeme maximální důraz na individuální rozvoj dítěte. Chceme, aby každé dítě mělo příležitost pocítit ve škole úspěch. Jen tak můžeme děti získat pro celoživotní vzdělávání.“ (ODS 1998: 19). A návrh na inkluzivní vzdělávání pro zdravotně a sociálně hendikepované. Takové kroky podporují rozvoj seberealizace a zlepšení kvality života a jsou nad rámec běžné agendy školství.

Všechna negativní kulturní vymezení jsou zdůvodňována i socioekonomicky. Například: „V zahraniční politice chceme postupovat výhradně cestami osvědčenými. Prvotní je pro nás důsledná ochrana českých národních zájmů. Říkáme ano integračním procesům, odmítáme se však v nich ztratit či rozplynout. V rámci světového společenství chceme volný obchod za rovných podmínek.“ (ODS 1998: 16).

3.1.5 KDU-ČSL

Program KDU-ČSL podrobně rozebírá **ochranu životního prostředí, decentralizaci, transparentnost, národnostní menšiny** a zvláště integraci Romů a ve spojení s problémy se zařazováním dětí do zvláštních škol a nesnášenlivostí. „Jsme připraveni akceptovat aktivity romských organizací a jejich reprezentantů, které se prokazatelně opírají o podporu romského obyvatelstva, usilují o zlepšení jeho postavení a o integraci romské menšiny jako rovnocenné a plnohodnotné součásti české společnosti. Budeme trvat na tom, aby toto úsilí jednoznačně podporovaly i sdělovací prostředky.“ (KDU-ČSL 1998:14).

Mnoho tematických bloků obsahuje socioekonomická i kulturní témata. Zejména kapitola o **ekologii**: „Ve všech odvětvích energetiky upřednostňujeme úsporná opatření směřující ke snižování spotřeby před výstavbou nových energetických zdrojů. Počítáme však s modernizací a náhradou stávajících elektráren s nízkou účinností efektivními systémy, které minimalizují dopady na životní prostředí a kombinují výrobu elektřiny s výrobou tepla.“ (KDU-ČSL 1998: 8). Dále je to prosazování **decentralizace**, integrace Romů do společnosti a **podpora rodin**: „Rozhodnutí o počtu dětí, době jejich početí a jejich výchova je nezpochybnitelným právem rodičů. Stát, ani jiné instituce nemají právo do tohoto rozhodování zasahovat. Stát však nese odpovědnost za to, že rozhodnutí mít děti a žít normální rodinný život nebude spojeno s rizikem chudoby.

Chceme, aby rodina pečující o dítě, stárnoucí prarodiče či nemocné členy rodiny potřebovala přímou finanční pomoc státu co nejméně. Chceme, aby lidský život byl chráněn od okamžiku početí až do okamžiku přirozené smrti.“ (KDU-ČSL 1998: 9). Kromě samotné prarodinné politiky obsahuje tento odstavec i dále nerozvíjenou narážku na interrupci a eutanazii. Což jsou častá témata kulturních válek.

Tabulka 1 – poměr mezi socioekonomickými a kulturními tématy u politických stran před volbami do PS 1998

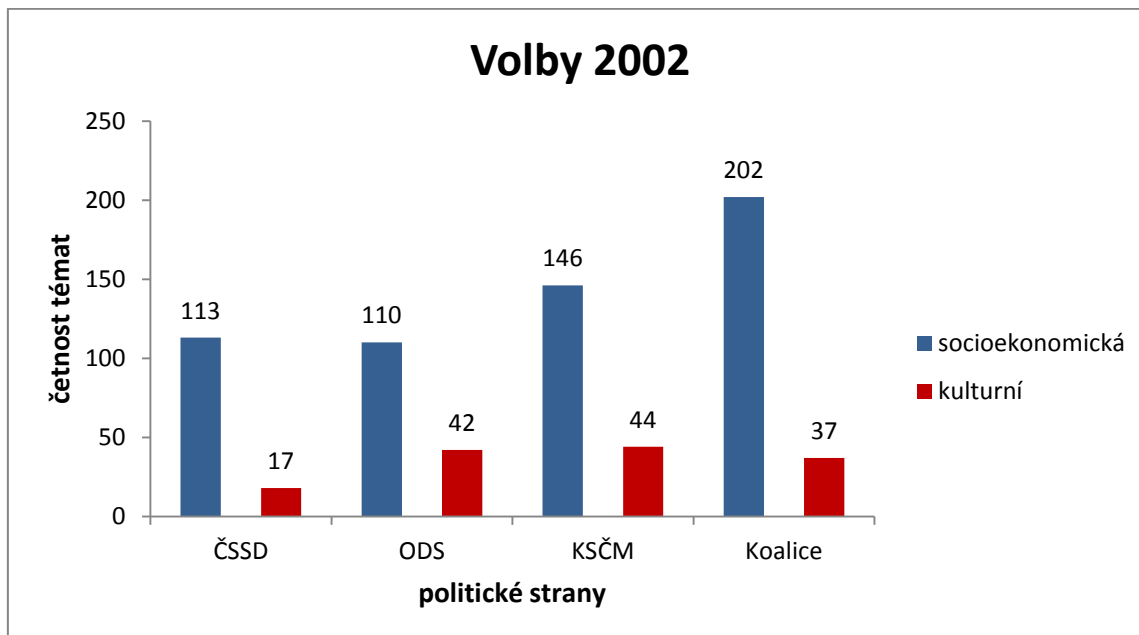
politické strany	poměr mezi tématy		
	socioekonomická		kulturní
ČSSD	7	:	1
ODS	5,9	:	1
KSČM	5,9	:	1
KDU-ČSL	8,7	:	1
US	4,2	:	1

3.2 Volby 2002

Konec Miloše Zemana v čele ČSSD znamenal i konec „Opoziční smlouvy“. Nové vedení strany se důrazně vymezilo proti spolupráci s ODS a razilo více ideologickou politiku (Pšejja 2003:185). Čtyřkoalice (KDU-ČSL, US, DEU, ODA), která sdružovala menší strany a vznikla jako obrana před změnou volebního zákona a protiklad spojení občanských a sociálních demokratů. S ukončením smlouvy klesl i význam tohoto pseudoštěpení a voleb se účastnila ztenčená Koalice (KDU-ČSL a US-DEU). Ta se po neúspěchu ve volbách opět roztříštila na dvě strany. Volební výsledek poškodil zejména US-DEU, která získala pouhých 8 poslanců z 31 zástupců Koalice (Čaloud at al. 2006:20-21). Sázka ODS na národoveckou notu a Václava Klause se nevyplatila a strana skončila do té doby s nejhorším volebním výsledkem (Mlejnek 2003: 198-200). Václav Klaus pak byl zvolen prezidentem vzhledem k fragmentaci vládní koalice a zejména sociální demokracie, která odmítla jako celek podpořit bývalého předsedu

Zemana (Čaloud et al. 2006: 13, 16). Z minulého volebního období naopak vyšla posílená KSČM, ke které přešli někteří voliči ČSSD (Bastl, Gonda 2003:222). Vládu nakonec sestavila ČSSD s KDU-ČSL a US-DEU.

Graf 2 – četnost témat u jednotlivých politických stran před volbami do PS 2002

Z výsledků analýzy voleb v roce 2002 vyplývá několik zjištění. První je celková redukce obsahů volebních programů. Jsou obecně stručnější, věcnější a v některých případech jsou doplněny jednoduchou grafikou a ilustracemi. Druhé zjištění se týká obsahu, který je předmětem této práce. Téměř u všech stran došlo k nárůstu výskytu kulturních témat, nebo se alespoň snížil rozdíl v poměru k socioekonomickým tématům.

3.2.1 ČSSD

Výjimkou je program ČSSD, který je koncipován jako osobní přání fiktivních voličů, kteří zastupují jednotlivé společenské skupiny. A po nich následují programové body a sliby, které byly kódovány. Většina kapitol se zabývá socioekonomickými problémy, jako je zaměstnanost, vzdělávání a bydlení. Kulturními tématy jsou např. **decentralizace, práva žen** ve společnosti a rovné odměňování, **vzdělání jako hodnota, ochrana životního prostředí, národní hrdost**: „Budeme nadále podporovat rozvoj českého jazyka, kultury a sportu na všech úrovních jako součást národní hrdosti.“ (ČSSD 2002: 21).

Smíšených témat je velmi málo. Například zmínka o evropském sociálním modelu, ve kterém se kromě zaměstnaneckých práv objevují i **lidská práva**. Také propojení hospodářského růstu s **ekologickou udržitelností**. Podpora rekvalifikace pro různě znevýhodněné skupiny: „Ve spolupráci se zaměstnavateli a odbory rozšíříme nabídku rekvalifikací a zaměříme ji dle poptávky na trhu práce. Tím budeme podporovat zaměstnanost osob obtížně se uplatňujících na trhu práce – např. uchazečů bez kvalifikace, absolventů škol bez praxe, zdravotně postižených, žen s malými dětmi, romských spoluobčanů či dlouhodobě nezaměstnaných.“ (ČSSD 2002: 17).

3.2.2 ODS

Program je ODS obsahuje několik vymezení. Skeptické názory na Evropskou unii někdy převáží do **ohrožení suverenity** a to je zmiňováno i v souvislosti s Benešovými dekrety, výrazná **ochrana přírody** je vnímána negativně jako omezování občanů a volného trhu: „Odmítáme, aby byl „ekologický imperativ“ nadřazován pravidlům demokratické společnosti. Víme, že pokusy budovat ideální stát na jakémkoliv „vyšším principu“ vždy skončil utrpení miliónů lidí.“ (ODS 2002: 13), poslední kulturní hrozbou je **antikomunismus**.

Ten se objevuje i v kapitole o **životním prostředí** a často ve spojení se socioekonomickými tématy jako například důchodový systém, byrokracie. Receptem na ekologické problémy je podle ODS volný trh: „Stát má pomáhat vytvářet prostředí pro život pouze tam, kam trh nedosáhne. Dobře fungující trh s pevnými pravidly hry umí ochránit ty části našeho přírodního prostředí, které mají zřejmé vlastníky, což jsou lesy, půda a odpady. Nechme tam trh působit, nepusťme tyto věci do politiky, a už vůbec ne do nepolitické politiky.“ (ODS 2002: 13). Poslední věta v citaci obsahuje i negativní narážku na **občanskou společnost**.

3.2.3 KSČM

V programu KSČM se objevuje velmi málo tematických bloků, která jsou čistě kulturní. Konkrétně je to 10 ze 44. Jsou to **práva etnických menšin**, integrace zdravotně hendikepovaných do škol, **decentralizace, vzdělávání**: „Podpořit multikulturní školní i mimoškolní výchovu a vzdělávání, pěstovat schopnost vzájemného pochopení a soužití příslušníků různých etnik i veškerá opatření vedoucí k

prevenci i potlačení projevů rasismu, neofašismu a xenofobie působících na současnou mládež.“ (KSČM 2002: 6), **národní identita**: „Znovu předložit návrh tzv. jazykového zákona, rámcová pravidla pro používání a ochranu češtiny jako státního jazyka ČR.“ (KSČM 2002: 7), **přímá demokracie a lidská práva**. Ostatní jsou spojena se socioekonomickým hlediskem.

Naopak smíšených odstavců je celá řada. Od nespravedlivého odměňování, které zahrnuje i nerovné ohodnocení mužů a žen, přes řešení problematiky bydlení a byrokracie v souvislosti s **decentralizací, vzdělání** vedoucí mj. i k národním tradicím a toleranci, podpory folklóru a dostupnosti kultury obsahující i morální apel a vymezení se vůči kulturní globalizaci, celou řadu **ekologických opatření** ve spojení s investicemi a dotacemi: „• Prosazovat technicky a ekonomicky únosné a ekologicky šetrné technologie a výroby ekologicky šetrných výrobků, včetně výroby elektrické energie z jaderných i alternativních zdrojů. Postupně omezit činnosti elektráren na fosilní paliva (snižování škodlivých emisí).“ (KSČM 2002: 8), daňové zvýhodnění zaměstnávání absolventů, tělesně hendikepovaných a Romů, až po podmínění vyslání Armády ČR do zahraničí referendem.

3.2.4 Koalice

Program Koalice obsahuje z 37 kulturních zmínek 19 smíšených. Zbylých 18 se zabývá **transparentností, přímou demokracií**, bojem proti rasismu a xenofobii, **ochranou životního prostředí**: „Naše politika ochrany přírody a krajiny zajistí systematickou obnovu přirozených funkcí krajiny při zadržování vody, omezení eroze a zachování bohatství množství druhů, rostlin a živočichů.“ (Koalice 2002: 11), podporou **občanské společnosti, vzděláním jako hodnotě**: „Systém vzdělávání u nás není zcela srovnatelný a propojitelný se vzdělávacími systémy nejvyspělejších zemí, jeho základem totiž není princip celoživotního učení. Výchova k úctě k životu, k lidské práci, k solidaritě, k toleranci a ke svobodě provázená osobní odpovědností není dosud samozřejmou součástí vzdělávacího procesu. Žáci a studenti spíše memorují fakta, než rozvíjejí své tvůrčí schopnosti. Podmínky pro výuku cizích jazyků a pro využívání nových technologií požadavkům doby neodpovídají.“ (Koalice 2002: 12) a **etnickými menšinami**.

Smíšení obou témat se vyskytuje u kategorií jako **životní prostředí**, zaměstnanost žen – matek, péče o hendikepované, cíle **vzdělávání**, kultura, církev a náboženské společnosti: „Podpoříme církev a náboženské společnosti při plnění jejich nezastupitelné úlohy v posilování morálních a duchovních hodnot v životě české společnosti. Vztahy státu a církve vrátíme do stavu vzájemného respektu a spolupráce. Podpoříme změnu církevního zákona tak, aby si církve udržely svou nezávislost a aby mohly i nadále plnit svou tradiční veřejně prospěšnou službu také v oblasti sociálních a zdravotních služeb.“ (Koalice 2002: 15) a evropská integrace.

Tabulka 2 – poměr mezi socioekonomickými a kulturními tématy u politických stran před volbami do PS 2002

politické strany	poměr mezi tématy		
	socioekonomická		kulturní
ČSSD	6,6	:	1
ODS	2,6	:	1
KSČM	3,3	:	1
Koalice	5,5	:	1

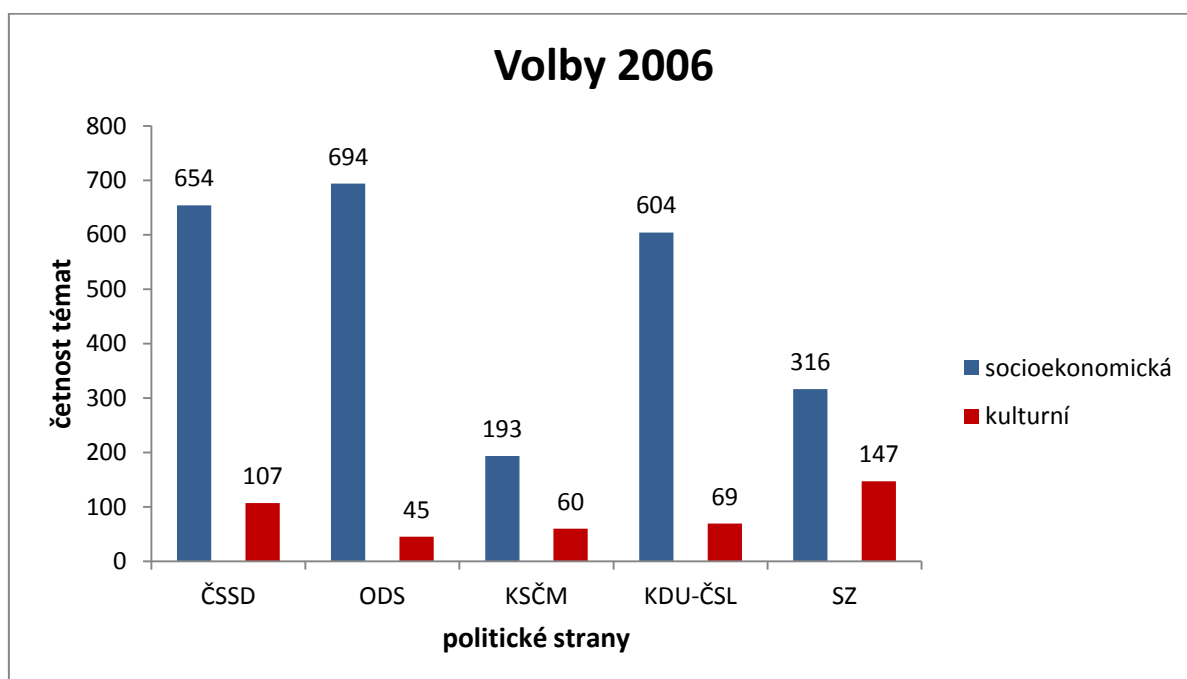
3.3 Volby 2006

ODS a ČSSD zaznamenali rekordní podíly hlasů (35,38 % a 32,32 %), KDU-ČSL a KSČM oproti minulým volbám naopak ztratili (7,22 % a 12,81 %) voličskou podporu. Z Poslanecké sněmovny zmizela Unie svobody. Místo páté sněmovní strany zaplnila Strana zelených. Ta přinesla do české politiky novou konfliktní linii, a to materialismus-postmaterialismus a do jisté míry ovlivnila programy ostatních stran v ekologické politice (Čaloud et al. 2006: 12). Samotná volební kampaň byla velmi vyhrocená a silně negativní. Kampaň sociálních demokratů obhajovala minulé volební období a soustředila se na předsedu strany Jiřího Paroubka, který byl vnímaný jako lídr a rezonoval mezi voliči více, než samotná strana. A tak pojmula volby jako souboj volebních lídrů. Naopak postava Mirka Topolánka znamenala pro ODS spíše slabinu.

Proto se soustředila na propagaci programových bodů. Na program ODS průběžně a systematicky útočila sociální demokracie. Na tyto útoky ODS nereagovala a spíše se soustředila na téma antikomunismus (Matušková 2006: 70-75).

Povolební situace je zajímavá z více hledisek. Předpokládaná koalice ODS, KDU-ČSL a SZ měla pouze 100 poslanců. Otevřela se tak znovu možnost velké koalice ODS a ČSSD a nové reformy volebního systému, který měl oslabit menší politické strany. V reakci na to, se tehdejší předseda lidovců Miroslav Kalousek pokusil vyjednat menšinovou vládu se sociální demokracií za podpory komunistů. Odpor místních lidoveckých organizací nakonec vedl ke Kalouskově rezignaci a přijetí zákazu nespolupracovat s komunisty (Havlík 2010:19). První vládu Mirka Topolánka tvořila ODS a nepodařilo se jí získat důvěru Poslanecké sněmovny. Získala ji až druhá vláda na půdorysu ODS, KDU-ČSL a Strany Zelených díky dvěma poslancům ČSSD, kteří opustili sál.

Graf 3 - četnost témat u jednotlivých politických stran před volbami do PS 2006

Z perspektivy volebních programů byly volby 2006 rovněž zajímavé a svým způsobem extrémní. Vizuální stránka programů se podobně jako samotné kampaně

zprofesionalizovala. Samotné programy pak značně nabyly na obsahu. Pro bližší představu program ČSSD měl 78 stran, ODS 69 stran, KDU-ČSL 88 stran a Strana zelených 58 stran. Výjimku tvoří KSČM s 19 stranami. Tyto informace by byli irelevantní, pokud by neovlivnili výsledky analýzy. Nárůst socioekonomických témat je dán právě velmi podrobnými programy. Běžně mají programy zhruba 20 až 30 stran. Viditelný nárůst kulturních témat je zapříčiněn účastí SZ a možným vlivem na ekologické kapitoly ostatních stran.

3.3.1 Strana zelených

Zelená politika do značné míry vychází z postmateriálních hodnot jako například ekologické myšlení, nenásilí, decentralizace, udržitelný rozvoj, respekt k odlišnosti apod. (viz Globální charta zelených 2001). Proto není nijak překvapivý vysoký počet kulturních témat. Zároveň je tento konkrétní program zajímavý vysokým počtem smíšených témat. Celý program Kvalita života je totiž plný nejen **ochrany přírody**, která se táhne celým dokumentem jako červená nit, ale také důrazem na celou řadu souvislostí, které mají pochopitelně dopad na společnost a její fungování. Například Zelenými navrhovaná ekologická daňová reforma, která má nejen zlepšit stav životního prostředí, ale i přesunout daňovou zátěž do nepřímých daní a vytvořit ekonomický tlak na vývoj a zavádění alternativních zdrojů energie a hybridních pohonů v dopravě. Čistě kulturní témata se týkala uložení jaderného odpadu, ochrany všech druhů krajiny, vody a půdy, práv zvířat: „Strana zelených považuje ochranu zvířat za velmi důležitou. Ve všech případech chceme zavádět zákonná i praktická opatření, aby byla z života zvířat, která jsou v lidské péči, odstraňována bolest, strach, hlad, žízeň a nepohodlí.“ (SZ 2006: 31), **občanské společnosti** s vlivem na politiku: „Strana zelených odmítá takovou politiku, která je pouhou samoučelnou snahou zajistit si co největší moc a zisky pro politické strany a s nimi spřízněné ekonomické subjekty. Snažíme se politice vrátit její původní smysl, usilujeme o omezení svévole politiků prostřednictvím aktivní občanské společnosti.“ (Strana zelených 2006: 32), **přímé demokracie**, rovných příležitostí, **vzdělání jako hodnoty** včetně podpory alternativních forem typu waldorfská škola, montesorri nebo domácího vzdělávání, genderová výuka na pedagogických fakultách, podpora LGBT včetně registrovaného partnerství a progresivní chápání **rodiny**: „Strana zelených chápe rodinu jako společenství lidí, kteří pro sebe navzájem tvoří domov.

Kvalita domova, důstojný život a láskyplné soužití jsou pro nás cílem, volba formy soužití je pouze prostředkem, který si rodinní partneři vybírají. Vážíme si klasicky sezdaných heterosexuálních párů, přitom však stejný respekt chováme k nesezdaným párům v dlouhodobých svazcích, k rozvedeným rodičům, kteří se snaží o harmonickou výchovu dětí, ke svobodným matkám i otcům starajícím se o dítě ve vlastní péči a k pevným svazkům homosexuálů.“(Strana zelených 2006: 43), větší zapojení mužů do výchovy a péče o děti, podpora pěstounské péče na úkor ústavní, boj proti rasismu a nacionalismu, proti diskriminaci cizinců a represivnímu chápání imigrační politiky, zákaz vývozu zbraní do zemí porušující **lidská práva**.

3.3.2 ODS

Program občanských demokratů naopak obsahuje nejméně kulturních témat. Týkají se **diskriminace** matek s dětmi ve všech sférách společnosti, zapojení otců do péče o děti zavedením otcovské dovolené, podpora pěstounské péče: „Naším cílem je přemístit děti z dětských domovů do rodin, ať už s využitím adopce nebo pěstounské péče. Zavedeme profesionální pěstounskou péči.“ (ODS 2006: 21), vzdělávání dětí se zvláštními vzdělávacími potřebami včetně hendikepovaných, podpora **decentralizace, ekologických témat** jako chov ohrožených druhů zvířat, ochrany krajiny, otázky rozšiřování chráněných krajinných oblastí v souvislosti se systémem Natura 2000: „Přehodnotíme přístup k systému Natura 2000. Ochrana přírody musí lépe vymezit svou úlohu a místo ve společnosti a nesmí být chápána dogmaticky. Zejména přístup k systému Natura 2000 je třeba přehodnotit tak, aby jeho zavádění nevedlo ke sporům, ale naopak hledalo soulad mezi rozvojem a ochranou. Ochranu přírody a krajiny je třeba provádět s účinným zapojením vlastníků (smluvní ochrana apod.), obcí a místních obyvatel. Krajina musí být spravedlivě otevřena všem, kdo mají zájem na jejím uměřeném využívání, nikoli rezervována jedné zájmové skupině, která autoritativně vnucuje své podmínky.“ (ODS 2006: 63).

Smíšená témata se objevují např. u pracovního práva v souvislosti s právy matek a zákazem diskriminace, omezení ústavní péče a podpora plnoletých po opuštění ústavu, **decentralizace** v návaznosti s omezením počtu úředníků, řady **ekologických** problémů: „Především je alarmující, že za posledních osm let drasticky poklesly soukromé i

veřejné výdaje na ochranu životního prostředí. Současná legislativa nadměrně zatěžuje občany, obce a zejména podnikatele, ale skutečného zlepšení nedosahuje. Kvalita ovzduší se téměř nezlepšuje, infrastruktura pro odpady a čištění vod se buduje pomalu a česká krajina je často zbytečně poškozována.“ (ODS 2006: 61), **občanské společnosti** a zapojení veřejnosti: „Účast veřejnosti na rozhodování musí být efektivní, má však probíhat podle jasných pravidel. Musíme předcházet konfliktům – mnohdy zbytečným – mezi veřejnou správou a společenskými a zájmovými skupinami včetně podnikatelů. Základním předpokladem je jasné vymezení práv a povinností veřejné správy, je však nutná i změna jejího přístupu a odstranění často se vyskytujícího paternalismu. Zájmy obou stran jsou mnohdy blízké, je však třeba umět najít kompromis v rámci partnerského jednání. Účast veřejnosti na rozhodovacím procesu je legitimní součástí demokratického procesu, nesmí se však stát nástrojem obstrukcí ze strany zájmových skupin.“ (ODS 2006: 63).

3.3.3 KSČM

V poměru socioekonomických a kulturních témat (viz Tabulka 3) má komunistická strana druhý nejnižší poměr za SZ. Jsou to například odstranění diskriminace menšin a migrantů, svoboda projevu, **přímá demokracie**, rovná práva pro muže a ženy, **transparentnost** a rovný přístup k informacím, zrovnoprávnění nesezdaných párů a neúplných rodin, ochrana práva na interrupce, rozvíjení národní identity Romů a jiných etnických menšin, **vzdělávání** v otázkách morálky a estetiky: „Formování základních morálních hodnot a estetického cítění. Jako trvalou součást vzdělávání, v rámci objektivního obrazu dějin, osvojování významných hodnot, jako jsou mír, vlastenectví, národní tradice a solidarita, mateřský jazyk, úcta k životu, otevřenost a přátelství k ostatním národům a etnickým skupinám.“ (KSČM 2006: 14) a multikulturní výchova, zákaz diskriminace na základě světonázoru, **ohrožení suverenity** Sudetskými Němci: „Odmítnutí jakéhokoli vměšování zahraničních nátlakových skupin, včetně spolků odsunutých Němců do vnitřních záležitostí ČR, odmítnutí pokusů o revizi výsledků druhé světové války, zejména v otázce dekretů prezidenta Beneše. Ukončení činnosti kanceláře sudetoněmeckého landsmanschaftu v Praze.“ (KSČM 2006: 17)

Smíšení socioekonomických a kulturních témat se projevuje u **občanské společnosti** zahrnující odborové organizace a ženské hnutí, energetických úspor a obnovitelných zdrojů, dopravě v souvislosti s **ochranou životního prostředí** a zpřístupnění pro hendikepované, ekologického zemědělství, diskriminace na trhu práce, sociální podpora včetně pěstounské péče, obhajoba existence kojeneckých ústavů: „Ponechat v této síti dětských zvláštních zařízení, včetně kojeneckých ústavů s dětskými domovy pro děti do 3 let. Zabránit jejich převedení do oblasti sociální péče, což by vedlo v řadě případů ke zhoršení zdravotního stavu těchto dětí.“ (KSČM 2006: 12).

3.3.4 KDU-ČSL

U lidovců se objevují jako kulturní témata např. **decentralizace**, pěstounská péče místo ústavní, podpora Romské kultury: „KDU-ČSL jde o to, aby se Romové vřazovali do české společnosti, ne však, aby se v ní zcela rozplynuli. Proto jsme rozhodnutí prosazovat odstraňování kulturních bariér, přičemž budeme dbát na zachování svébytnosti a jedinečnosti romské kultury. Budeme posilovat oboustrannou kulturní výměnu mezi romskou a neromskou částí české společnosti.“ (KDU-ČSL 2006: 26), účast veřejnosti při rozhodování o životním prostředí a ekologická výchova, ochrana klimatu a snižování emisí skleníkových plynů a celá řada opatření na **ochranu přírody**, **vzdělání** vedoucí **k rozvoji osobnosti**, sociálních dovedností a etická výchova: „etickou (prosociální) výchovu jako samostatný volitelný předmět osobnostní výchovy. Žák má získat orientaci ve vztazích k rodině, ke spolužákům, k učitelům formou her a praktických zkušeností. Proto budeme prosazovat hodinu etické výchovy týdně na prvním i druhém stupni, počínaje 3. třídou. Považujeme za nutné posílit přípravné a další vzdělávání pedagogů pro výuku etické výchovy, a to formou rozvojového programu na vysokých školách.“ (KDU-ČSL 2006: 47), individuální přístup ve školství a integrace hendikepovaných, boj proti rasismu, **lidská práva** v zahraniční politice, křesťanské hodnoty v EU: „Považujeme za významnou skutečnost, že myšlenky evropské integrace mají své kořeny v křesťanských hodnotách. Budeme usilovat o to, aby si EU charakteristiky hodnotového společenství, vycházejícího z křesťanství, zachovala ve vnitřních i mezinárodních vztazích i do budoucna.“ (KDU-ČSL 2006: 85).

Obě témata se vyskytují u postavení matek v pracovním životě, otázky **životního prostředí** a formy ekologické dopravy, obnovitelných zdrojů a energetické politiky: „Respekt k ekologickým limitům a investice do ochrany životního prostředí nepokládáme za brzdu, ale naopak za motor rozvoje. Investice do perspektivních, moderních a ekologicky šetrných technologií, vzdělání a služeb jsou investicemi do naší budoucnosti.“ (KDU-ČSL 2006: 37), integrace Romů do společnosti, rozšiřování EU podmíněno **referendem**: „Intenzivní spolupráce, integrace a další rozšiřování EU (Vítáme zahájení rozhovorů mezi EU a Chorvatskem. ČR musí svou proevropskou politikou pomáhat i dalším státům balkánského regionu dotčeným válkou, aby dosáhly plného členství v EU. Máme zájem na co nejsilnější vazbě Turecka k Evropské unii, avšak i přes zahájení rozhovorů mezi EU a Tureckem plné členství Turecka v EU nepodporujeme. Definuje-li se EU jako unie hodnot, je kompatibilita s Tureckem problematická, protože oba celky stojí na odlišných civilizačních základech. Křesťanští demokraté doporučují, aby se o každém dalším přistoupení nového státu k EU rozhodovalo v České republice referendem.)“ (KDU-ČSL 2006: 85).

3.3.5 ČSSD

U sociální demokracie se kulturní témata týkají většího zapojení mužů do péče a zatraktivnění rodičovské dovolené pro otce, zákaz diskriminace žen, **přímé demokracie, transparentnosti** veřejné správy, podpory jazyka a kultury etnických menšin.

Obě témata se vyskytují u pracovního trhu s ohledem i na hendikepované, rovného odměňování: „ČSSD bude hájit rovnost příležitostí a vystupovat proti jakýmkoliv prvkům diskriminace v odměňování, zejména proti neodůvodněným rozdílům ve výdělcích mužů a žen, zahraničních i domácích pracovníků. Stejně tak budeme hájit právo na stejnou odměnu za práci stejné hodnoty.“ (ČSSD 2006: 15), podpory integrace Romů a cizinců pomocí vzdělávání a rekvalifikace, boje proti všem formám diskriminace, všechny formy **ochrany přírody** jsou dávány do souvislosti se socioekonomickými tématy od ekologické daňové reformy, přes ekologickou dopravu, energetiku, po ekologického zemědělství, vzdělání rozvíjející osobnost jako cíl sociálně-tržní ekonomiky.

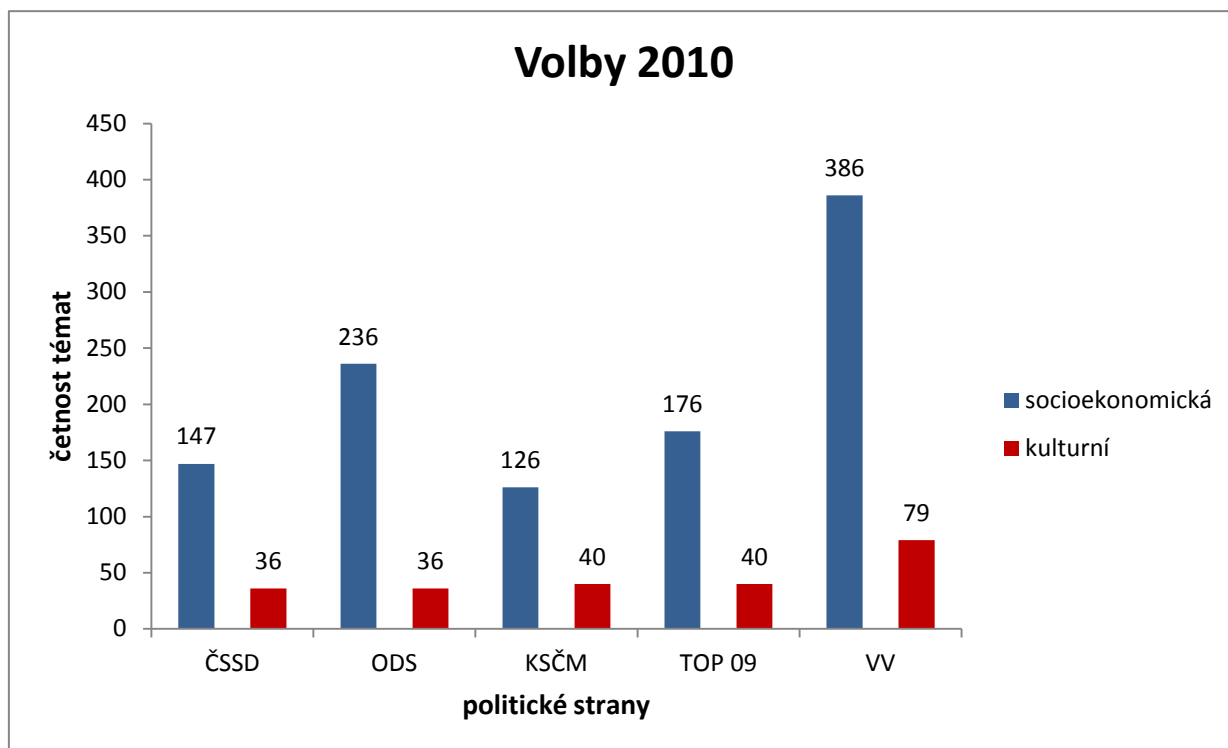
Tabulka 3 - poměr mezi socioekonomickými a kulturními tématy u politických stran před volbami do PS 2006

politické strany	poměr mezi tématy		
	socioekonomická		kulturní
ČSSD	6,1	:	1
ODS	15,1	:	1
KSČM	3,2	:	1
KDU-ČSL	8,7	:	1
SZ	2,2	:	1

3.4 Volby 2010

Pád vlády během evropského předsednictví, korupční skandály, nástup ekonomické krize, zrušené předčasné volby a znechucení politikou. To všechno předcházelo volbám v roce 2010. Názory na jejich přelomovost se různí. Je však zřejmé, že od těchto voleb je součástí politiky její negace, antiinstitucionální populismus (Linek et al. 2012: 216). Protest proti „zavedené“ politice a korupce se staly hlavními tématy voleb. Chopili se jich dvě nové strany, Věci veřejné a TOP 09. Zejména VV se podařilo zaujmout novými tvářemi, kritikou „politických dinosaurů“, vymezování se proti korupci a zdůrazňováním přímé demokracie, která měla vyřešit všechny stávající nešvary. Pro ČSSD se stal její předseda Jiří Paroubek jakožto nejméně oblíbený politik přítěží a po oznámení výsledků voleb, ze kterých bylo jasné, že sociální demokracie nebude schopná sestavit vládu, tak rezignoval. Vládu sestavila koalice ODS, TOP 09 a Věcí veřejných.

Graf 4 - četnost témat u jednotlivých politických stran před volbami do PS 2010

Přicházející ekonomická krize velmi ovlivnila programy všech stran. Většina obsahu se týkala přímo protikrizových opatření a u Věcí veřejných hrála velkou roli korupce, která byla v kampani často spojovaná se zavedenými stranami.

3.4.1 Věci veřejné

Strana s nejvyšším počtem kulturních témat. To je dáno důrazem na **přímou demokracii** a odvolatelnost politiků: „V souvislosti s myšlenkou nabídnout občanům více možností k přímému rozhodování zastáváme názor, že i mnozí veřejní činitelé by měli být do svých funkcí voleni přímo občany, čímž dojde k mnohem větší osobní odpovědnosti. Proto budeme prosazovat přímou volbu prezidenta, hejtmanů a starostů. Přímá volba je jediný způsob, jak znemožnit politikům utvořit si v rámci systému pevné vazby a díky svému vlivu pak funkci zneužívat a mít jistotu, že budou opět zvoleni. Jsme přesvědčeni, že důvěra lidí ve zvolené zástupce díky přímé volbě vzroste, stejně jako jejich zájem a celková informovanost o politice a správě věcí veřejných. Osobní odpovědnost bude navíc posílena možností politika za zvláštních okolností odvolat. Přesný způsob, za jakých okolností a jakým způsobem bude odvolávání politika probíhat, bude předmětem celospolečenské diskuse. Tým politologů a právníků Věcí

veřejných dnes analyzuje různé fungující modely (Švýcarsko, USA, Slovensko...) a hledá varianty, které představí k diskusi.“ (VV 2010: 5), **transparentnost:** „Uzákoníme povinnost zveřejňovat veškeré informace o zadávání veřejných zakázek na internetu – zadávací podmínky pro výběrová řízení, kdo, jak, za kolik zakázku vyhrál, včetně jmen úředníků a politiků, kteří zasedají ve výběrových komisích. Veškeré uzavřené smlouvy o udělení veřejných zakázek včetně všech dodatků budou veřejně přístupné.“ (VV 2010:11), právo na informace a požadavek na finanční stropy pro volební kampaně politických stran, právo na eutanazii: „Podporujeme „právo na důstojnou smrt“ ukončením lékařské péče v bezvýchodných zdravotních stavech, kdy pokračující terapie přináší jen utrpení nemocného.“ (VV 2010: 23), podpora otcovské dovolené, péstounské péče, odmítání principu pozitivní diskriminace, podpora kulturních tradic, tolerance a rovný postoj k vírám.

Obě témata se vyskytují u korupce, zaměstnávání rizikových skupin, práva na interrupci: „Nebudeme omezovat práva žen rozhodovat o umělém přerušení těhotenství. Zároveň však budeme prosazovat vyšší odpovědnost za počatý život od obou rodičů (spravedlivé a vymahatelné výživné), podporu zaměstnávání žen po rodičovské dovolené, vyšší možnost zapojení mužů do péče o dítě a další opatření, jejichž nedostatečné řešení přispělo k zastavení poklesu umělých přerušení těhotenství.“ (VV 2010: 23), vzdělávání, extremismu, celé řady opatření na ochranu životního prostředí.

3.4.2 TOP 09

Kulturní témata u TOP 09 se týkají **ochrany životního prostředí, transparentnosti:** „Informace o veřejných zakázkách od fáze přípravy až do fáze realizace smlouvy budou veřejně dostupné v elektronické podobě. K dispozici bude zadávací dokumentace, předložené nabídky, dokumentace k rozhodnutí zadavatele a informace o smlouvách z veřejné zakázky vzešlých, včetně všech dodatků, nejpozději do 30 dnů od uzavření smlouvy. Uchazeč o veřejnou zakázku ani zadavatel se v případě veřejných zakázek nebude moci odvolávat na obchodní tajemství. V případě, že zmiňované dokumenty nemohou být z důvodu bezpečnosti státu a ochrany utajovaných skutečností zveřejněny, musí v každém jednotlivém případě existovat nezávislá expertní kontrola a její výsledky musí být projednány v Poslanecké sněmovně.“ (TOP 09 2010:

23) včetně transparentnosti volebních kampaní, **přímé demokracie**: „Vláda⁴ je přesvědčena, že posílení prvků přímé demokracie zvýší zájem občana o veřejný život, zejména o účast ve volbách. Navrhne proto přímou volbu starostů, primátorů a přímou volbu prezidenta republiky.“ (TOP 09 2010: 27).

Smíšení obou témat se objevilo u podpory návratu žen do práce: „Na podporu rodin s dětmi a možnosti co nejrychlejšího návratu žen k pracovní kariéře po narození dítěte, navrhne vláda zařadit prokazatelné náklady na služby spojené s hlídáním dětí a domácími pracemi mezi položky odečitatelné ze základu daně. Tato daňová úleva bude limitována výší minimální mzdy a dosažením dvanácti let věku dítěte. Tento krok povede k vytvoření nezanedbatelného množství pracovních míst ve službách.“ (TOP 09 2010: 7), **ekologické** dopravy, ekologického zemědělství, energetiky, zohlednění životního prostředí v zahraniční politice, využití brownfieldů, podmínění ekonomické diplomacie podporou **lidských práv**, korupce: „Podhoubím klientelismu, nekalé lobby a korupce je rozpad tradičních hodnot, složitá a neprůhledná veřejná správa, slabé represivní orgány státní moci a především pak společenská tolerance vůči korupčnímu jednání. Řešení tohoto problému proto není věcí několika, byť dobře promyšlených návrhů, ale věcí soustavného odbourávání korupčních příležitostí a rozbíjení korupčních bratrstev na úrovni státu, regionů i obcí. Vůli k takovému jednání musí mít především vláda, vrcholné státní orgány, politické a společenské elity země i sami občané.“ (TOP 09 2010: 22)

3.4.3 KSČM

Program KSČM se příliš nemění, tak i kulturní a smíšená témata jsou stále stejná. Kulturní jsou **transparentnost** a právo na informace, dialog s **občanskou společností**, boj proti rasismu a diskriminaci: „Podporovat realizaci Národního akčního plánu prevence rasismu, diskriminace, xenofobie a intolerance (podpora opatření doporučených OSN a EU k diskriminaci na základě zdravotního postižení, věku,

⁴ TOP 09 psala tento program ve formě programového prohlášení vlády. Zároveň vstup do vlády podmiňovala několika podmínkami. „Zavazujeme se však, že nevstoupíme do vlády, která:

- nebude likvidovat deficit veřejných rozpočtů a nebude razantně snižovat výdaje státu
- nebude kultivovat podnikatelské prostředí, zejména nezvyšováním přímých odvodů, odstraňováním administrativní zátěže a nezvyšováním regulačních bariér
- bude diskriminovat jakoukoliv skupinu občanů v jakékoliv oblasti života
- bude upřednostňovat společnost rovné spotřeby před společností rovných příležitostí

pohlaví, světového názoru a příslušnosti k etniku apod.)“ (KSČM 2010: 6), **přímá demokracie**: „Prosazovat přímou demokracii využitím institutu obecného referenda, zjednodušit vyhlášení sjednocujících místních a regionálních referend“ (KSČM 2010: 7), práva žen: „Prosazovat rovné příležitosti žen a mužů, včetně většího zastoupení žen v rozhodovacích procesech; podpora ženského hnutí a ženských zájmových organizací.“ (KSČM 2010: 7), multikulturní výchova a **ohrožení suverenity** ČR Sudetskými Němci.

Smíšená témata jsou **ochrana životního prostředí**, zaměstnávání znevýhodněných skupin obyvatel, kultura: „Postupně zvyšovat úroveň kultury a umění ve všech jejích formách a pro všechny skupiny občanů; nepodporovat projevy přehnané komercializace umění; usilovat o to, aby krácení výdajů na kulturu nepoškodilo rozvoj amatérské kultury a s ní spojených institucí; zachovat potřebnou podporu kultuře národních a lidových tradic.“ (KSČM 2010: 8), zapojení mladých lidí do společnosti: „Dát slovo mladým - větší aktivní zapojení mladých lidí do společnosti, jejich spoluúčast na řešení otázek, které se jich týkají, v samosprávě ve školách i v občanském životě, mladé do územních samospráv, odborů a zaměstnaneckých samospráv.“ (KSČM 2010: 8) a integrace hendikepovaných.

3.4.4 ODS

Kulturní témata jsou omezení ústavní péče: „Nižší počet dětí v ústavech. Ochrana ohrožených dětí u nás nedosahuje úrovně odpovídající vyspělým evropským státům. Chceme snížit počet dětí v ústavech, který je u nás trvale příliš vysoký. Mimo rodinu bude dítě odebráno jen zcela výjimečně. Větší motivací podpoříme zvýšení počtu pěstounských rodin, například jejich profesionalizací.“ (ODS 2010: 25), **transparentnost, lidská práva**: „Problematika lidských práv. V pojetí ODS budou lidská práva vždy souborem svobod a práv jednotlivce uspořádat si život podle vlastních představ a hledat vlastní cestu ke štěstí. Nepřipustíme, aby se otázky lidských práv měnily na požadavky jednotlivých menšin proti většinové společnosti, aby lidská práva byla zaměňována za nároky vůči ostatním. Nikde a v žádném směru nebudeme podporovat tzv. pozitivní diskriminaci, tedy umělé zvýhodňování menšin, prosazované především levicí.“ (ODS 2010: 38), **občanská**

společnost ve vztahu **k životnímu prostředí**: „Veřejnost a občanská sdružení. Vážíme si zájmu veřejnosti o otázky ochrany životního prostředí a přírody. Znamená to, že jsou to aktivní občané, kteří chtějí žít zdravě. Co nejširší přístup k informacím o životním prostředí považujeme za nezbytný pro zachování průhledných procesů při rozhodování o změnách v prostředí, kde lidé žijí. Chceme však upravit postavení občanských sdružení ve správních řízeních a zrovnoprávnit místní obyvatele s těmi občanskými sdruženími, která vstupují do administrativních procesů na místech, jež znají zprostředkovaně. Odpovědnost za škody vzniklé bezdůvodným blokováním staveb, případně jiných aktivit, ponese ten, kdo tvrdí něco, co je nepodložené.“ (ODS 2010: 40).

Smíšená témata jsou **životní prostředí**, podpora rodinné péče o seniory: „Podpoříme péči o seniory v domácím prostředí. Daňově zvýhodníme členy rodiny, kteří doma pečují o seniory s vyšším stupněm závislosti na jejich péči. Pečující bude moci uplatnit daňový odpočet ve stejné výši jako při péči o dítě.“ (ODS 2010: 26), kultura: „„Národ sobě“. Chceme rozvinout právní stimulaci podpory kultury občany i firmami (mecenášství) tak, aby těžiště podpory kultury neleželo na bedrech veřejné správy, ale vrátilo se do polohy, v níž bylo před nástupem komunistického režimu. V podmínkách ekonomické krize je to nutné dvojnásob. Posílení a upevnění národní identity patří mezi hlavní cíle ODS v oblasti kultury.“ (ODS 2010: 35), zahraniční politika: „Na druhé straně je globalizovaný svět příznačný znejistěním některých tradičních a prověřených hodnot. Do konfliktu se dostávají principy svobody s požadavky na bezpečnost. Volný pohyb lidí a imigrace zejména z islámských a afrických zemí vytvářejí tlak na kulturní identitu naší civilizace. Nejen v důsledku nynější ekonomické krize sílí neblahé tendence k protekcionismu na národní a k sociálnímu inženýrství na evropské úrovni. Odpovědí ODS na tuto výzvu musí být cílevědomý program zahraniční politiky opírající se o dobré sousedské vztahy v regionu.“ (ODS 2010: 43).

3.4.5 ČSSD

Kulturní témata jsou **lidská práva**: „ČR by měla aktivně podporovat respektování základních lidských práv a svobod všude na světě včetně práv národnostních,

náboženských či etnických menšin a v této souvislosti jakýkoli dvojitý standart. Současně by měla vystupovat proti všem formám potlačování základních svobod občanů, genocidě, rasismu, extrémnímu nacionalismu, xenofobii, netoleranci, antisemitismu...“ (ČSSD 2010: 9), rovné příležitosti mužů a žen, **přímá demokracie**: „...Je nezbytné prosadit ústavní zákon o obecném celostátním referendu. Budeme, třeba i opakovaně předkládat náš návrh o přímé volbě prezidenta ČR, dokud jej parlament neschválí...“ (ČSSD 2010: 30), **transparentnost, občanská společnost a národní identita**.

Smíšená témata jsou úloha státu, zahraniční politika, energetika, **ochrana životního prostředí**, postavení Romů ve společnosti, **vzdělávání**, boj proti extremismu, bezpečnost, doprava, úloha církví: „Usilujeme o vzájemný respekt, toleranci a výraznější spolupráci mezi ateisty, lidmi nábožensky nevyhraněnými a věřícími, stejně jako mezi lidmi různých náboženských vyznání. Církve a náboženské společnosti vnímáme jako důležitou součást občanské společnosti. Konají nejenom prospěšné aktivity v oblasti charitativní, zdravotní, sociální a vzdělávací, ale vytvářejí též prostředí vzájemnosti, důvěry a pevného hodnotového zakotvení a přispívají tak ke stabilitě společnosti i k různorodosti obsahu společenského života.“ (ČSSD 2010: 35).

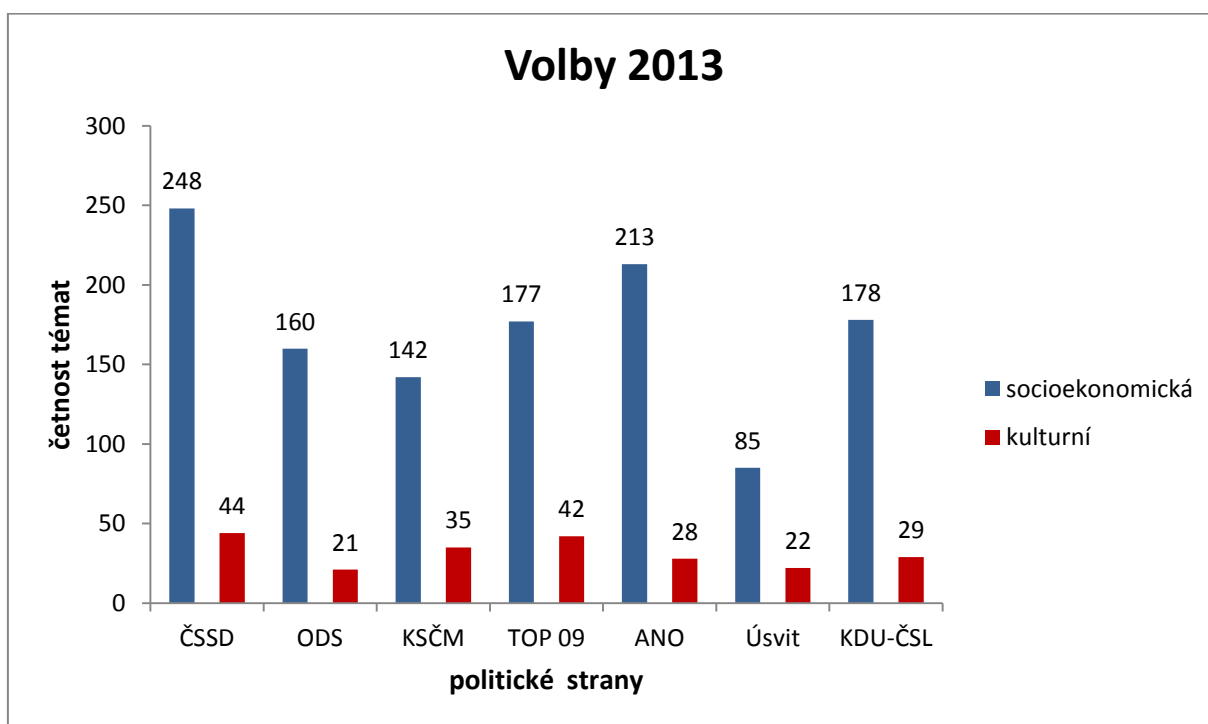
Tabulka 4 - poměr mezi socioekonomickými a kulturními tématy u politických stran před volbami do PS 2010

politické strany	poměr mezi tématy		
	socioekonomická		kulturní
ČSSD	4,1	:	1
ODS	6,5	:	1
KSČM	3,2	:	1
TOP 09	4,4	:	1
VV	5	:	1

3.5 Volby 2013

„Vláda rozpočtové odpovědnosti, vlády práva a boje proti korupci“, jak se sama nazývala, proslula svou politikou nepopulárních škrťů, provázela ji celá řada skandálů a svou činnost ukončila po zásahu policie na Úřadě vlády. Nicméně soudní řízení není stále ukončeno a existují otazníky nad smyslem celé akce. V té době již Věci veřejné nebyly součástí vlády, protože část jejich poslanců založilo nové uskupení LIDEM, které nahradilo VV v koalici. V roce 2011 založil Andrej Babiš hnutí ANO 2011 a začal se často objevovat v médiích. Původně se snažil najít jiného předsedu hnutí, než byl on sám. Nakonec se rozhodl stanout v čele ANO, aby se vyhnul srovnáním s VV (Hloušek, Kopeček et al. 2018: 98-99). Ve volbách zaznamenalo ANO velký úspěch, umístilo se hned za vítěznou ČSSD. Kromě ANO se do sněmovny dostalo další protestní hnutí, Úsvit přímé demokracie Tomia Okamury. Vládu sestavila koalice ČSSD, hnutí ANO a KDU-ČSL.

Graf 5 - četnost témat u jednotlivých politických stran před volbami do PS 2013

3.5.1 ANO

Ve stručném programu je jediné čistě kulturní téma, **transparentnost**: „Zřídíme centrální registr smluv, který bude přístupný veřejnosti a bude obsahovat texty smluv a metadata ve strojově zpracovatelném formátu, s výjimkou informací chráněných zákonem č. 106/1999 Sb. a zákonem č. 137/2006 Sb. (např. osobní údaje, obchodní tajemství).“ (ANO 2013: 14).

Obě témata se mísí u **transparentnosti**, sociální politiky, zaměstnávání znevýhodněných skupin obyvatel, sociálního podnikání a integrace hendikepovaných, **ochrany životního prostředí** – například: „Naším cílem je mít energetiku, která je dobře postavena z hlediska strategického, je bezpečná, spolehlivá, nepodléhá turbulencím trhu, je ekologicky přijatelná a za rozumnou cenu. Musíme maximálně využívat vlastní zdroje, surovinami zbytečně neplýtvat a šetřit především hnědé uhlí pro budoucí generace.“ (ANO 2013: 9), požadavek na morální kredit úředníků: „Budeme požadovat vysoký morální kredit lidí, kteří rozhodují o veřejných penězích, zavedeme institut testů integrity pro osoby působící v orgánech veřejné správy, zkouška spolehlivosti bude mimo jiné spočívat v navození situace, kterou je zkoušená osoba povinna řešit.“ (ANO 2013: 13), kultura: „Kultura je vzdělanost, otevřenost, kreativita, odlišnost, tolerance, národní hrdost. Kultura není jenom stále natažená ruka. Jde o oblast, která na sebe váže řadu jiných činností, a vytváří tak nejen pracovní příležitosti, ale podílí se i nezanedbatelně na tvorbě HDP. Na kulturu je úzce vázaná turistika, která představuje v EU 5,5 % HDP. Samotná kultura v EU vytváří 2,6 % HDP a jako jedna z mála odolávala v uplynulém období zvyšující se nezaměstnanosti. Pracuje v ní 3,1 % obyvatel EU.“ (ANO 2013: 21), **lidských práv** v zahraniční politice: „ČR nemůže a nesmí polevit ve své ZP na poli lidských práv, jde o základní složku a samu podstatu ZP demokratické země, zároveň je třeba citlivě tuto politiku vyvážit s uskutečňováním našich ekonomických zájmů.“ (ANO 2013: 23).

3.5.2 Úsvit přímé demokracie Tomia Okamury

Hnutí Úsvit má naopak mnoho čistě kulturních témat. Přímou z názvu vyplývá **přímá demokracie**: „Hnutí Úsvit prosazuje změnu českého politického systému s cílem posílit prvky přímé demokracie a osobní odpovědnosti podle koncepce Pavla Kohouta

popsané v knize Úsvit. Chceme zavést politický systém s důsledným oddělením moci výkonné, zákonodárné a soudní a s přímou odpovědností volených představitelů.“ (Úsvit 2013: 4), dále **národní hrdost**: „Za závažný problém považujeme, že se český stát nestará o to, abychom byli hrdý a sebevědomý národ. Můžeme se přitom pyšnit mnoha významnými světoznámými osobnostmi. Jako národ jsme obstáli v mnoha dějinných zkouškách. Přesto nás stát nevede k tomu, abychom si to už od dětství uvědomovali.“ (Úsvit 2013: 8) a **vlastenecké zaměření vzdělávání**: „V oblasti školství akcentujeme výuku k národní hrdosti a sebevědomí.“/ „Dnes jsou opomíjeny předměty jako vlastivěda, dějepis nebo občanská výchova. Tyto předměty by měly být nositelem poselství o českém národě.“ (Úsvit 2013: 9), **národní zájmy** v oblastech jako kultura: „Je absurdní, že pobídky zde dostává ve velké míře gigant Hollywood a jiní zahraniční producenti a ne naši filmaři.“ (Úsvit 2013: 9) nebo hospodářská politika: „České suroviny patří českému národu a není možné s nimi plýtvat nebo je předávat do zahraničních rukou.“ (Úsvit 2013: 5).

Smíšená témata se týkají **ohrožení suverenity** Evropskou unií: „Nechceme předávání pravomocí do Bruselu. Budeme hájit suverenitu v oblasti daňové a rozpočtové politiky“/ „Přijetí Eura schvalujeme jen tehdy, kdy to bude jednoznačně výhodné pro ČR a její občany a to jen na základě referenda“ (Úsvit 2013: 5), **transparentnosti** v souvislosti se snížením výdajů: „Zasadíme se za transparentní podmínky pro lékaře a nemocnice pomocí zveřejňování smluv s pojišťovkami a jednotného ceníku zdravotní péče. Toto opatření by mělo vést k úsporám stabilizující rozpočet veřejného zdravotnictví bez dalšího zvyšování výdajů státu.“ (Úsvit 2013:7), zaměstnávání hendikepovaných, **národní hrdosti**: „Důsledkem nedostatku národního sebevědomí, důsledkem nedostatečné znalosti historie je nárůst sociálních jevů, jako je vandalismus, kriminalita mladistvých, alkoholismus či gamblerství.“ (Úsvit 2013: 8).

3.5.3 KDU-ČSL

Kulturní témata jsou **transparentnost** a hospodaření politických stran, etická výchova ve vzdělávání, **ochrana životního prostředí** a ekologická výchova, **decentralizace**: „Dokončíme efektivní reformu veřejné správy na principech spojeného modelu státní správy a samosprávy. Tzn. zejména přesun agend a pravomocí

z ministerstev na kraje, kde je to smysluplné, a s odpovídajícími prostředky.“ (KDU-ČSL 2013: 10), podpora tradiční lidové kultury, **imigrace**: „přísnější unijní imigrační politiku s důrazem na integraci migrantů v Evropě při zachování otevřenosti vůči osobám pronásledovaným za podporu demokracie a náboženské svobody“ (KDU-ČSL 2013: 11), **lidská práva** v zahraniční politice: „prosazování lidských práv a demokracie ve světě, včetně pomoci křesťanům v zemích, kde jsou pronásledovanou menšinou“ (KDU-ČSL 2013: 12), podpora hospicové péče namísto eutanazie.

Smíšená témata jsou **vzdělávání** – např. možnost domácího vzdělávání místo mateřské školy a etická výchova, celá řada opatření na **ochranu životního prostředí**, ochrana před sledováním komunikace na internetu.

3.5.4 TOP 09

Kulturní témata jsou **občanská společnost**, občanské **vzdělávání**, smysl kultury a podpora místních tradic, **ochrana životního prostředí**, **lidská práva** v zahraniční politice: „Nezbytnou součástí české zahraničněpolitické identity, diplomatické praxe a dnes již také tradice, vycházející z naší dějinné zkušenosti, je podpora demokracie a lidských práv v těch částech světa, kde jsou porušována.“ (TOP 09 2013: 25), **transparentnost**: „Občanům musí být zajištěna dostupnost a racionální fungování samo- správ a státní správy. Zde prosazujeme co nejvyšší míru transparentnosti, např. povinným zveřejňováním veškeré rozpočtové dokumentace (rozklikávací rozpočty) a smluv ve veřejném sektoru (registr smluv). Zveřejnění bude podmínkou účinnosti smlouvy a veřejnost tak bude mít kontrolu nad hospodařením státu, obce či kraje. Maximální prioritu má boj proti korupci a zapojení občanů do kontroly hospodaření veřejného sektoru.“ (TOP 09 2013: 28) a kontrola financování politických stran.

Smíšená témata jsou **vzdělávání**, úloha církví ve společnosti: „TOP 09 bude vždy hájit náboženské svobody. Částečná náprava křivd, které bylo dosaženo majetkovým vyrovnáním s církvemi, otevřela cestu k novému vztahu mezi státem a církví. Namísto poručnictví a finančního zajišťování ze strany státu chceme uplatnit vztah vzájemně obohacující kooperace. Tradiční církve budou i v 21. století plnit nezastupitelnou roli jako garant kulturní kontinuity, pramen potřebného duchovního rozměru v životě společnosti a nositel staletími vyzkoušených modelů pomoci

nejslabším sociálním skupinám.“ (TOP 09 2013: 10), nezávislost a objektivita médií, sociální služby: „Reforma péstounské péče přinesla zlepšení možností pro výchovu dětí v náhradní rodině tam, kde výchova v přirozené rodině není z objektivních důvodů možná. Budeme podporovat další rozšiřování služeb pro sociálně slabé rodiny i pro péstouny.“ (TOP 09 2013: 15), **životní prostředí**, zákon o státní službě, kde se mísí transparentnost a důraz na efektivitu.

3.5.5 ODS

Jediné čistě kulturní téma jsou **národní zájmy** ve vztahu k Evropské unii.

Ostatní smíšená témata se zabývají možnou ztrátou **suverenity** ve prospěch Evropské unie v oblasti daní a přijetí eura, v různých se formách se objevuje kritika **ekologie**, například: „Ochrana přírody také nemůže sloužit jako prostředek nesmyslného omezování svobody lidí. Na druhou stranu stát musí být tvrdým vymahatelem sankcí pro poškozovatele životního prostředí. Z těchto principů vzešel jeden ze symbolů naší politiky v oblasti ochrany životního prostředí, kterým bylo zrušení vyhlášky, jež vyžadovala povolení úřadů k tomu, aby si majitelé mohli pokácet svůj strom na vlastní zahradě.“ (ODS 2013: 21) nebo zrušení byrokratických regulací vzniklých za účelem ochrany přírodního prostředí, dále **občanské společnosti**: „Bez fungující dopravní sítě, jak ji známe z vyspělých západoevropských států, trpí nejenom ekonomika, ale také každodenní život každého z nás. Dokončení dálniční sítě je strategický státní zájem. Stavby vážnou zejména v přípravném řízení, které často brzdí obstrukce ekologických organizací. Stát musí být při stavbě klíčových dopravních staveb schopen naslouchat dotčeným občanům, obcím a krajům. Zároveň ale musí vytvořit takové zákonné podmínky, aby budování dopravní infrastruktury nemohly žádné subjekty účelově brzdit.“ (ODS 2013: 9), odmítnutí dalších závazků na zvýšení podílu výroby elektrické energie z obnovitelných zdrojů, zaměstnávání zdravotně hendikepovaných, podpora různých forem péče o rodinné příslušníky: „Prosazujeme zavedení systému dlouhodobé péče. Chceme jednoznačné rozšíření možností, jak zajistit péči o seniora či zdravotně postiženého člena rodiny v jeho přirozeném domácím prostředí. Podpoříme širší nabídku odlehčovací a ambulantní péče, která klientům i členům jejich rodiny pomůže zvládnout situace, kdy se neobejdou bez asistence

odborníků. Daňově zvýhodníme členy rodiny, kteří doma pečují o seniory s vyšším stupněm závislosti na jejich péči.“ (ODS 2013: 13-14), vlastnictví médií byznysmeny jako ohrožení svobody - zjevná narážka na Andreje Babiše, který koupil v červnu 2013 mediální dům MAFRA, dále téma vyloučených lokalit a **lidských práv** v zahraniční politice.

3.5.6 ČSSD

Kulturními tématy jsou **ochrana životního prostředí**, péče o rodinné příslušníky v domácím prostředí, **přímá demokracie**, **transparentnost** a svobodný přístup k informacím pro veřejnost, **občanská společnost**.

Smíšená témata jsou **ochrana životního prostředí**, rovné odměňování žen a mužů, sociální podnikání a zaměstnávání osob s hendikepem, **transparentnost** veřejné správy, **občanská společnost** a zahraniční politika.

3.5.7 KSČM

Kulturními tématy jsou **transparentnost**, **národní zájmy**: „Odmítání jakéhokoli vměšování zahraničních nátlakových skupin, včetně spolků vznášející požadavky odsunutých Němců, do vnitřních záležitostí ČR, jakož i zpochybňování dekretů prezidenta Beneše.“ (KSČM 2013: 6), **občanská společnost**, **přímá demokracie**, svoboda projevu včetně svobody internetu, boj proti extremismu.

Smíšená témata jsou **transparentnost**, postoj k evropské integraci, rovné odměňování mužů a žen a práva žen: „Ochranu práva žen na rozhodování o vlastním těle, hrazení antikoncepce ze zdravotního pojištění na podporu plánovaného rodičovství.“ (KSČM 2013: 5), **ochrana životního prostředí**, kultura a **lidská práva**.

Tabulka 5 - poměr mezi socioekonomickými a kulturními tématy u politických stran před volbami do PS 2013

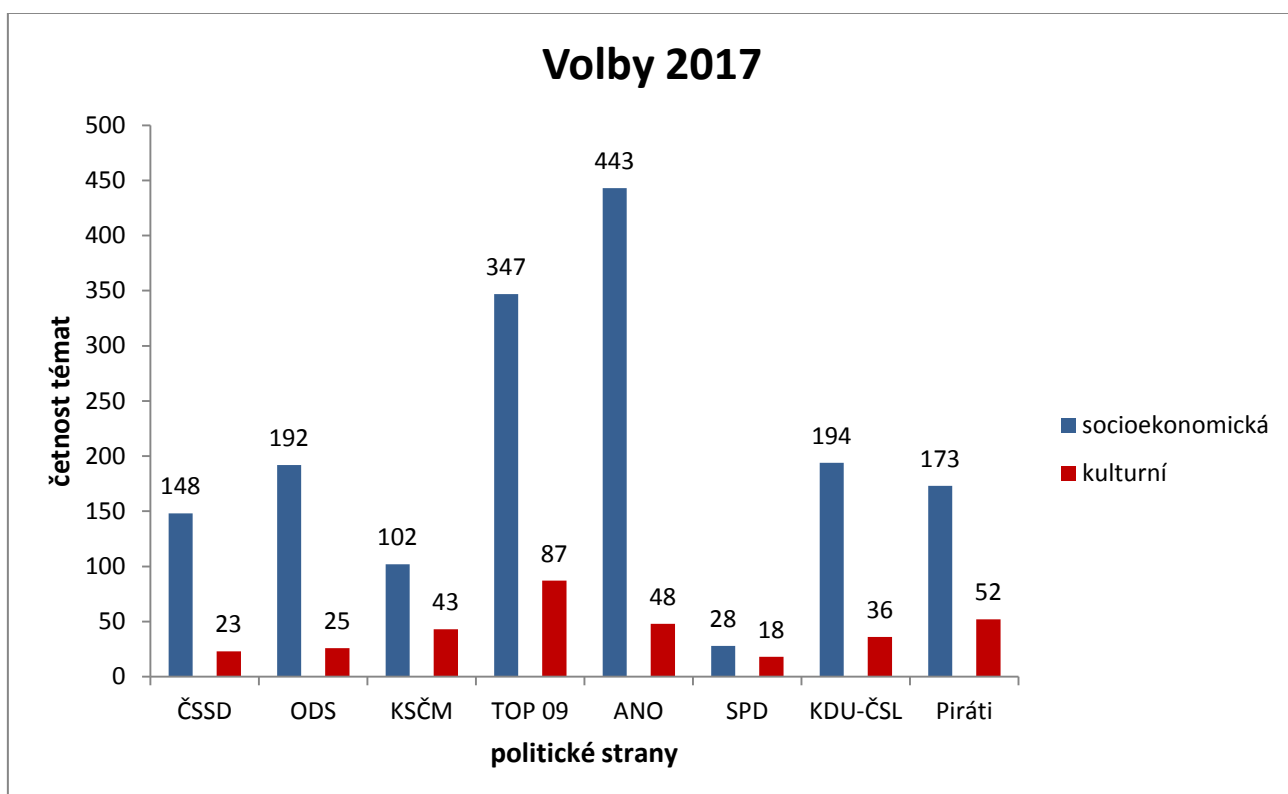
politické strany	poměr mezi tématy		
	socioekonomická		kulturní
ČSSD	5,6	:	1
ODS	7,6	:	1
KSČM	4,1	:	1
TOP 09	4,2	:	1
ANO	7,6	:	1
Úsvit	3,9	:	1
KDU-ČSL	6,2	:	1

3.6 Volby 2017

Během funkčního období Sobotkovy vlády se objevilo několik důležitých témat, které ovlivnily sněmovní volby 2017. První je migrační krize, která se České republice prakticky vyhnula, ale měla velký vliv na rétoriku všech stran a volební kampaň, kde se objevovala nejčastěji pod kategorií bezpečnost. Migrace byla téměř výhradně vnímána negativně a dávana do souvislosti s teroristickými útoky v Evropě. Kromě bezpečnostního charakteru migrace měla a stále má i kulturní význam, tedy spojování migrace a uprchlictví s ohrožením české kultury a hodnot. To je v analýze těchto voleb zohledněno. Dalším tématem byla „levná práce“, tedy orientace většiny české ekonomiky na subdodavatelský průmysl bez přidané hodnoty, které otevřeli odbory. Také se do veřejného prostoru dostalo téma exekucí díky práci novinářů a sociologů. Do té doby se zadlužení spojovalo s nezodpovědností jako půjčkami na dovolenou a dárky a leželo mimo zájem většiny politických stran. Exekucí se chopil pouze Tomio Okamura se svým hnutím Úsvit přímé demokracie. Posledním tématem byla osoba Andreje Babiše. Během jeho účasti ve vládě coby ministra financí se začaly objevovat různé problémy v jeho minulosti i současnosti. Od jeho možné spolupráce s StB, přes podnikání jeho koncernu Agrofert, kauzy Čapí hnízdo, střet zájmů, krácení daní až po ovlivňování médií. Právě poslední dva důvody nakonec vedly k odvolání Babiše z vlády

krátce před volbami (ČT 24 2018). Volby vyhrálo hnutí ANO s téměř třiceti procenty. Žádná z ostatních stran nedosáhla ani na polovinu zisku ANO, a zároveň v Poslanecké sněmovně zasedlo devět stran, nejvíce od roku 1989. Ke stálým stranám jako ČSSD, ODS, KSČM, KDU-ČSL a TOP 09, přibýlo opět hnutí ANO, Starostové a nezávislí a Svoboda a přímá demokracie - Tomio Okamura a Česká pirátská strana.

Graf 6 - četnost témat u jednotlivých politických stran před volbami do PS 2017

3.6.1 SPD

Strana s nejmenším poměrem kulturních a socioekonomických témat v programu a nejstručnějším programem. SPD totiž vydala kromě samotného programu tři další dokumenty, které rozváděly stanoviska zmíněná v programu. Protože se tak opakovaly již řečené programové body ke školství, bezpečnosti a zahraniční politice a ostatní kapitoly zůstaly opomenuté, tak nebyly tyto dokumenty kódovány a započítány do výsledků.

Kulturní témata jsou **přímá demokracie, občanská společnost**: „Za zásadní ohrožení demokracie považujeme činnost takzvaných neziskových organizací s politickým a ideologickým programem.“ (SPD 2017: 2), **imigrace**: „Vážení přátelé, naše hnutí požaduje zásadní kroky k zajištění bezpečnosti naší země a jejích občanů. Především odmítáme vnuceně přijímat nelegální imigranty a odmítáme islamizaci naší země pod záminkou multikulturalismu. Nedovolíme v České republice vznik páté kolony radikálních muslimů. Právo šaría a islámský džihád jsou ohrožením naší svobody a bezpečnosti. Jejich propagaci a šíření postavíme mimo zákon a porušení budeme jednoznačně trestat.“ (SPD 2017: 2), **ohrožení suverenity** ze strany Evropské unie, v této souvislosti je zmíněno právo na držení zbraní, které se objevuje i v programech dalších stran.

Většina témat je smíšených. Opět **ohrožení suverenity** ze strany Evropské unie, bezpečnost: „Zpřísníme tresty za opakovanou kriminalitu a tresty pro recidivisty. Odmítáme jako nepřijatelné, aby imigranti stáli nad zákonem, jak to vidíme v sousedních zemích. Prosadíme, aby zákony platily pro všechny stejně! Český stát se musí jasně přihlásit k odpovědnosti za vnitřní i vnější bezpečnost země a svých občanů.“ (SPD 2017: 3), **transparentnost** veřejných rozpočtů a téma exekucí: „Podporujeme zveřejňování smluv o nakládání s prostředky veřejných rozpočtů a transparentnost výběrových řízení. Uzákoníme definici lichvy a připravíme zákon, který zpětně zbaví občany části dluhu tvořenou lichvářským úrokem. Prosazujeme také zákon o místní příslušnosti exekutorů a jejich zestátnění, což by ukončilo současný neadekvátní byznys s dluhy.“ (SPD 2017: 6), spojení **tradiční rodiny** a důchodového systému, individuální důchodové pojištění a zaměstnávání hendikepovaných, **ochrana životního prostředí, vzdělávání** ve spojení s **inkluzí** a platy učitelů, v oblasti zdravotnictví se objevuje návrh na zpoplatnění studia pro všechny cizince.

3.6.2 TOP 09

Strana s nejvyšším počtem kulturních témat, ale rovněž s druhým nejvyšším počtem témat socioekonomických. Kulturní témata jsou **vzdělání jako hodnota**, pěstounská péče, **lidská práva** v zahraniční politice: „Podpora lidských práv v celosvětovém měřítku a transformační spolupráce. Všeobecná deklarace lidských práv

je základním východiskem naší zahraniční politiky. Prosazování principů a vymahatelnosti mezinárodního práva na úrovni OSN je zásadní pro mírové světové uspořádání. V rámci podpory lidských práv jsou pro nás klíčová zejména politická a občanská práva, jako je například svoboda projevu. V jejím rámci se již dnes Česko profiluje jako jeden z evropských lídrů v boji proti dezinformacím, které ohrožují svobodu slova v mnoha evropských zemích. Tyto české aktivity včleníme mezi dlouhodobé priority české zahraniční politiky, která klade důraz na lidskoprávní agendu“ (TOP 09 2017:14), **imigrace**: „Česká republika i ostatní evropské země musí poskytovat mezinárodní ochranu osobám z nejpronásledovanějších a nejzranitelnějších skupin na individuální bázi (dle Ženevských konvencí). Své humanitární závazky budeme plnit.“ (TOP 09 2017: 17)/„Vyspělá evropská společnost musí být odolná a zvládat i nové výzvy včetně migrace, aniž by slevila ze svých hodnot.“ (TOP 09 2017: 18), omezení občanských práv a svobod, **transparentnost**, kultura jako nositelka **národní identity**: „Materiální pokrok a sociální jistoty se staly modlou vyspělé civilizace, nelze ale zanedbávat stejně důležitý ukazatel, jakým je pokrok duchovní. Kulturní identita, předávaná z generace na generaci, je nesmírně důležitá pro soudržnost odolné společnosti. Naše kulturní identita je jasná: evropské kulturní hodnoty a tradice humanismu, který pramení z antiky a židovsko-křesťanského duchovního odkazu. Toto dědictví nám je spolehlivým vodítkem pro správné a dobré řešení současných hrozeb a výzev. Explicitní zmínky o tomto dědictví budeme prosazovat do tuzemského i evropského práva.“ (TOP 09 2017: 41), **občanská společnost a životní prostředí**.

Smíšená témata jsou **vzdělávání**, zaměstnávání hendikepovaných, vliv zahraničních mocností na ČR a bezpečnost, extremismus a dezinformace: „V oblasti prevence terorismu systémově a koncepčně uchopíme ochranu tzv. měkkých cílů, například zavedeme pravidla bezpečnostní certifikace konkrétních objektů s ohledem na rizika teroristických útoků. Stejně jako pro oblast kyberbezpečnosti je i pro celou řadu dalších vysoce specializovaných činností zcela zásadní, aby stát mohl zaměstnat a také finančně stabilizovat skutečné odborníky. Tabulkové platy ve stávající podobě to však neumožňují. Zajistíme, aby se české bezpečnostní instituce dostatečně v předstihu vedle pravicového a levicového extremismu věnovaly i islámskému extremismu. Česko využije své dnešní pozice jednoho z evropských lídrů v boji proti dezinformacím a

rozšíří své odborné schopnosti v úspěšném potírání a rozkrývání cizí propagandy. Budeme podporovat občanská sdružení působící v oblasti potlačování extremismu.“ (TOP 09 2017: 23), **transparentnost, ochrana životního prostředí a občanská společnost.**

3.6.3 Piráti

Kulturní témata se týkají **transparentnosti, lidských práv** v zahraniční politice, svobody internetu, **občanské společnosti** a zapojení veřejnosti do rozhodování, **ochrany životního prostředí, přímé demokracie**, práva na zbraně a **vzdělání jako hodnoty**,

Smíšená témata jsou **transparentnost**, legalizace konopí a jeho zdanění, kybernetická bezpečnost a sledování občanů na internetu, sociální služby a podpora péstounské a domácí péče, **imigrace**: „Hájíme racionální přístup v řešení uprchlické krize: Odmítáme extrémní požadavky, viz stanovisko k migraci. Podpoříme pomoc co nejbližší místům konfliktů či humanitárních krizí.“ (Piráti 2017: 16), **vzdělávání**, péče o seniory a právo na eutanazii: „Propojíme zdravotní a sociální systém v dlouhodobé péči: Narovnáme platby za stejné služby v LDN a domovech seniorů. Podpoříme hrazení péče v domácím prostředí a právo na důstojný odchod ze života.“ (Piráti 2017: 19) a **ochrana životního prostředí.**

3.6.4 KDU-ČSL

Kulturní témata jsou ideově zaměřené **vzdělávání**: „Ve vzdělávání jasně zdůrazníme kořeny naší civilizace, národní kulturu a vlastenectví. Odmítáme ideologii multikulturalismu a podobné umělé zásahy.“ (KDU-ČSL 2017: 8), alternativní formy vzdělávání, hodnoty EU: „Rozšíření EU mimo křesťanský civilizační okruh nepovažujeme za žádoucí: Turecko by mělo být strategickým partnerem, ne členem EU.“ (KDU-ČSL 2017: 17), **lidská práva** v zahraniční politice, **ochrana životního prostředí, decentralizace** a vymezení se vůči interrupcím a eutanazii.

Smíšená témat jsou **vzdělávání**: „Zavedeme předmět „Praktická připravenost pro život“ zahrnující brannou výchovu, sport, praktické vzdělávání, finanční gramotnost, zvyšování povědomí o národní kultuře. Současně s tím podpoříme rozvoj

občanského vzdělávání a etické výchovy.“ (KDU-ČSL 2017: 10), sociální podnikání a zaměstnávání hendikepovaných, bezpečnost a **imigrace** a **ochrana životního prostředí**.

3.6.5 ANO

Kulturní témata jsou **transparentnost**, **ochrana životního prostředí**, právo na zbraň: „V souvislosti se spornou bruselskou směrnicí omezující držení zbraní soukromými subjekty chystá ministerstvo obrany zákon, kterým se dokážeme s omezením vyrovnat. Jde o návrh zákona o branných spolcích, který je již v meziresortním připomínkovém řízení. Chceme při jeho formulaci vycházet z naší národní tradice spolků a disponovat dalším nástrojem k zapojení občanů do případné obrany země.“ (ANO 2017: 22), boj proti extremismu, práva zdravotně hendikepovaných, potírání diskriminace, podpora pěstounství a transformace kojeneckých ústavů na zařízení rodinného typu.

Smíšená témata jsou **transparentnost**, sociální služby, **imigrace** a bezpečnost: „EU musí čelit problému terorismu a extrémního islamismu. Je nutná úzká spolupráce bezpečnostních složek všech členských zemí, včetně okamžité výměny informací o případných hrozbách či pohybu rizikových osob. Plně sdílíme obavy našich lidí. Nechceme se podílet na vytváření atmosféry strachu, ale považujeme za jednoznačnou povinnost státu zajistit občanům bezpečí. V tomto ohledu bude ČR aktivně podporovat definitivní porážení tzv. Islámského státu.“ (ANO 2017: 13-14), **ochrana životního prostředí**, **vzdělávání**, zemědělství: „Po vstupu do EU české zemědělství vykazuje kladný hospodářský výsledek jen díky dotacím z EU. Objem zemědělské výroby se nám propadá u většiny důležitých komodit, zatímco v původních zemích EU výrobu násobně zvyšují. V současné době je naše republika již několik let v zemědělské produkci nesoběstačná. S poklesem produkce se v zemědělství a navazujících odvětvích dlouhodobě snižuje potenciál zaměstnanosti, snižuje se podíl na příjmech státního rozpočtu a pokračuje vylidňování venkova a spolu s lidmi se vytrácí úcta k tradicím a národní hrdost. Tu je třeba obnovit.“ (ANO 2017: 34-35).

3.6.6 KSČM

Kulturní témata jsou zachování kojeneckých ústavů a zároveň větší podpora pěstounské péče a adopce, jazykový zákon, **přímá demokracie**, **občanská společnost** a větší zapojení občanů, **ochrana životního prostředí**, boj proti extremismus a diskriminaci a Benešovy dekrety.

Smíšená témata jsou zaměstnávání hendikepovaných, příjmová rovnost mužů a žen a větší zapojení žen na trhu práce, **vzdělávání**, svoboda internetu a free software, **lidská práva** včetně sociálních práv, **transparentnost**, **ochrana životního prostředí**, **imigrace**: „Požadování od EU regulace migrace na svém území při respektu k suverenitě členských zemí, humanitární pomoc potřebným. Odmítnutí přijímání uprchlíků podle vnucovaných kvót z EU.“ (KSČM 2017: 22).

3.6.7 ODS

Kulturní témata jsou inkluzivní **vzdělávání**, **imigrace**, právo na zbraň, diskriminace - vymezení se proti antidiskriminačnímu zákonu, rodinná péče o hendikepované, podpora pěstounské péče, **životní prostředí**, **občanská společnost**: „(Zrušíme) Nerovnost občanů před zákonem v zákoně o posuzování vlivu staveb na životní prostředí (EIA), ekologičtí aktivisté nesmí neomezenou moc blokovat stavby, které jsou ve veřejném zájmu.“ (ODS 2017: 18), zákaz kouření.

Smíšená témata jsou **transparentnost** státní správy, **ochrana životního prostředí**, zahraniční politika, **imigrace**, konzervativní chápání **rodiny**,

3.6.8 ČSSD

Kulturní témata jsou svobodná média a zpřístupnění mediálního obsahu hendikepovaným a **ochrana životního prostředí**.

Smíšená témata jsou sociální podnikání, **ochrana životního prostředí**, podpora péče o členy rodiny, kultura, svoboda médií, zahraniční politika a Evropská unie: „Diplomacie je základem naší obranné i hospodářské politiky – naše diplomatické schopnosti mohou mobilizovat mnohem větší hospodářskou i obrannou sílu, než jakou bychom kdy sami dali dohromady. Díky našim spojencům v NATO zajišťujeme bezpečnost naší země a mír v Evropě. Díky našemu členství v Evropské unii můžeme

růst ve stabilním prostředí s jasnými pravidly a máme vliv na to, co se kolem nás děje. Evropu zároveň chápeme jako prostor, ve kterém sdílíme hodnoty a identitu, a proto nám na něm záleží.“ (ČSSD 2017: 27) a **imigrace**: „Budeme podporovat vytváření systému preventivních opatření k zastavení nelegální migrace, především cílené a podmíněné poskytování humanitární a rozvojové pomoci do afrických a asijských zemí, odkud lidé nejčastěji přicházejí. Odmítli jsme a odmítáme takové modely, jejichž ústředním a trvalým principem jsou povinné přerozdělovací kvóty.“ (ČSSD 2017: 29).

Tabulka 6 - poměr mezi socioekonomickými a kulturními tématy u politických stran před volbami do PS 2017

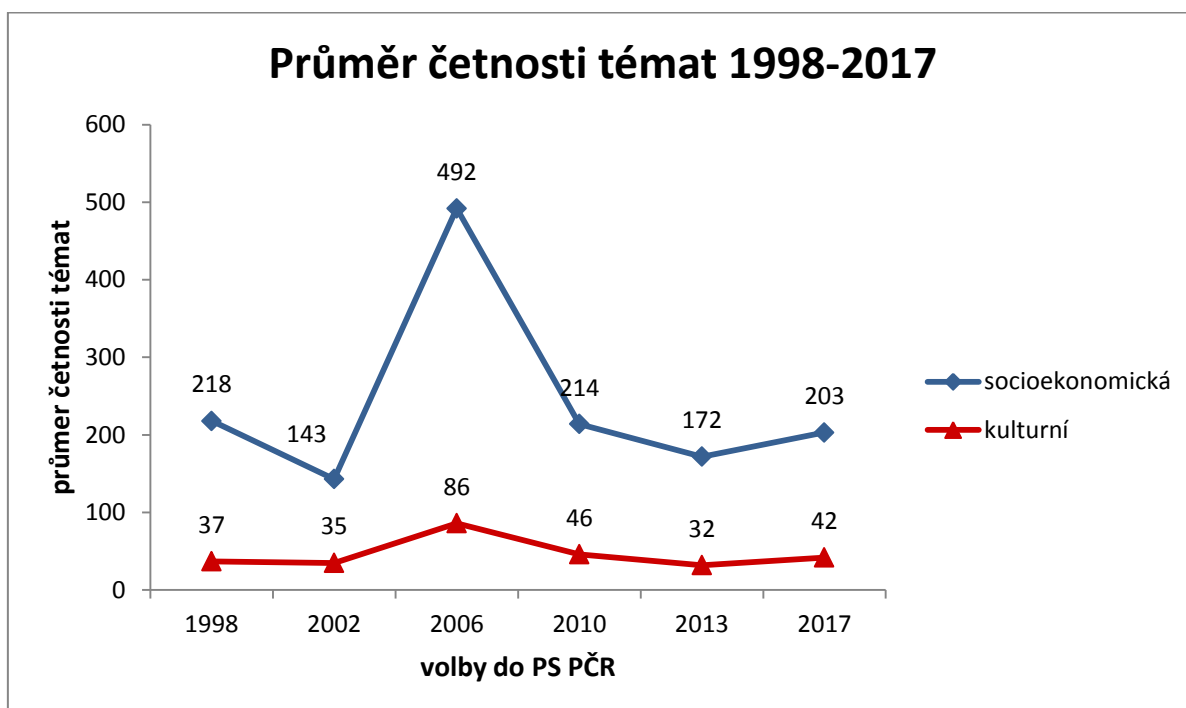
politické strany	poměr mezi tématy		
	socioekonomická		kulturní
ČSSD	6,4	:	1
ODS	7,7	:	1
KSČM	2,4	:	1
TOP 09	4	:	1
ANO	9,2	:	1
SPD	1,5	:	1
KDU-ČSL	5,4	:	1
Piráti	3,3	:	1

3.7 Shrnutí

Tato práce měla za cíl ověřit, zda kulturní témata, která jsou v jiných výzkumech ztotožňována se sociálně liberálními a postmateriálními, ve sledovaném období 1998-2017 narostla na významu a projevila se ve volebních programech sněmovních stran. Kromě výraznějšího výkyvu ve volbách 2006 se tento předpoklad nepotvrdil. Volby 2006 se vymykají jak počtem socioekonomických, tak i kulturních témat. Vysoký počet socioekonomických témat zapříčinily velmi obsáhlé volební programy, s výjimkou KSČM, které dosahovaly až téměř 90 stran. To je nutné zohlednit při interpretaci závěrečného grafu 7 (viz níže). Zároveň se ale jedná

o volby s nejvyšším poměrem socioekonomických témat ke kulturním (viz tabulka 7). To je ovlivněno výrazným výkyvem u ODS, této straně ještě bude dále věnována pozornost. Nejvyšší počet kulturních témat je dán programem Strany zelených, který obsahoval mnoho kulturních témat, zejména pak hlavní téma zelených stran - životní prostředí. Ve volbách 2006 tak v obecné rovině kulturní témata příliš neovlivnila. Volby 1998 jsou použity pro účel této práce jako výchozí stav, kdy se stabilizoval stranický systém. Ve volbách 2002 stoupl počet kulturních témat kvůli silné akcentaci nacionalistických témat u ODS, která se běžně kulturním tématům příliš nevěnuje. Volby 2010 zřejmě ovlivnila nastupující ekonomická krize a téma korupce, které je spjato s požadavky na větší transparentnost. Pokles kulturních témat ve volbách 2013 může být dán snahou „stabilizovat“ stát po neklidných letech ekonomické krize a nepopulární Nečasovy vlády (viz hesla a názvy programů „Prosadíme dobře fungující stát“ u ČSSD a „Dáme zemi do pořádku“ KDU-ČSL, které zároveň navazuje na heslo z roku 2002 „Dáme věci do pořádku“). Navzdory očekáváním se nijak výrazně nezvýšil počet kulturních témat ve volbách 2017, které následovaly po migrační a uprchlické krizi vrcholící v roce 2016. Ve volebních programech se objevují zmínky např. o uprchlických kvótách a humanitární pomoci, ale jinak není tomuto tématu věnován větší prostor. Spíše se objevují témata jako levná práce, exekuce a celá řada jiných socioekonomických témat, která se objevovala v předchozích letech.

Graf 7 – průměr četnosti témat ve volbách do PS PČR 1998-2017

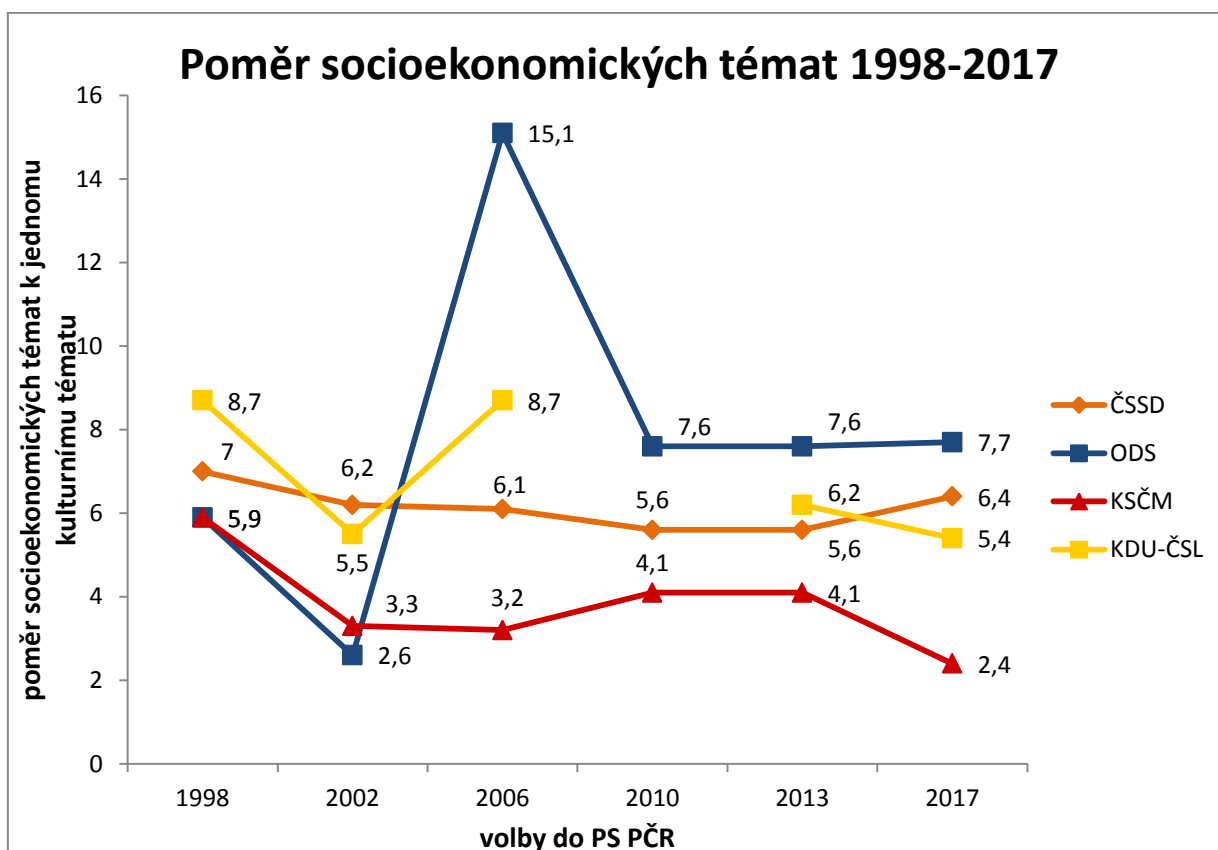

U grafu je 7 je použit aritmetický průměr kvůli různému počtu stran a jejich nárůstu v posledních dvou volbách. Průměr toto zkreslení eliminuje.

Na grafu 8 lze pozorovat trendy poměrů socioekonomických témat ke kulturním u čtyř stran, které byly v celém období zastoupeny v Poslanecké sněmovně s drobnou výjimkou lidovců v roce 2010. Nejzajímavější je vývoj u ODS. Volby 1998 byly všeobecně ve znamení socioekonomických témat. Následoval propad směrem ke kulturním tématům v roce 2002. Tehdy se změnilo vedení sociální demokracie a Miloše Zemana vystřídal Vladimír Špidla. Změnil se tak styl politiky i hlavní rival pro Václava Klause. Kromě toho sama ODS ve vlastní analýze voleb konstatovala, že její program není pro voliče dostatečně zajímavý. V kampani tak vsadila na Václava Klause a národoveckou rétoriku (Mlejnek 2003: 199). Ta se promítla i do volebního programu, který obsahuje mnoho negativně pojatých kulturních témat od vymezování se proti EU přes občanskou společnost až po Sudetské Němce. Volby 2006 se odehrály po vstupu do Evropské unie a předsedou ODS se stal Mirek Topolánek, který ovlivnil směřování strany. Program občanských

demokratů kladl důraz na socioekonomická témata jako daňová reforma, hospodářská a sociální politika a měl být alternativou k tehdejší politice ČSSD. Kulturním tématům se věnoval zcela okrajově a často ve spojení ekonomickým hlediskem. Od voleb 2010 do současnosti pak můžeme sledovat stabilizaci socioekonomických témat na téměř stejných hodnotách.

Graf 8 – poměr socioekonomických témat k jednomu kulturnímu tématu stálých stran v období 1998-2017

Velmi stabilní poměr témat je u sociální demokracie. Výkyv u lidovců je ovlivněn spoluprací s Unií svobody v Koalici a pokles ve volbách 2013 a 2017 zapříčinila silná tematizace životního prostředí ve spojení s např. ochranou orné půdy. Častěji než u jiných stran se u KDU-ČSL objevují různé morální apely a důraz na tradiční hodnoty a křesťanství. Zajímavé je spojení KSČM a kulturních témat. Tato spíše sociálně konzervativní strana mísí ve svých programech pozitivní pojetí občanské společnosti, transparentnosti a přímé demokracie s ochranou

životního prostředí, lidskými právy a negativně se staví k Severoatlantické alianci a západní kultuře, často se objevuje hrozba Sudetských Němců a nacionálně laděné návrhy typu jazykového zákona.

Nejčastěji se v období 1998 – 2017 jako kulturní témata objevovala přímá demokracie, ochrana životního prostředí, transparentnost, lidská práva a decentralizace. Zároveň se většina kulturních témat často prolínala se socioekonomickými. Je tak možné hovořit o určité „materializaci“ těchto spíše nemateriálních a hodnotových témat.

Tabulka 7 – průměr poměrů všech stran za jednotlivé volby 1998-2017

volby	průměr poměrů za celé volby		
	socioekonomická	:	kulturní
1998	6,3	:	1
2002	4,4	:	1
2006	7	:	1
2010	4,6	:	1
2013	5,6	:	1
2017	5	:	1

Závěr

V letech 1991-1992 se socioekonomická konfliktní linie stala dominantní. Vznik levicových stran na jedné straně spektra (ČSSD a KSČM) a pravicových (ODS, ODA, KDS, KDU-ČSL) posílil význam socioekonomické konfliktní linie transformace (Hloušek 2000: 381). 90. léta a přelom tisíciletí byli ve znamení pravolevého souboje v socioekonomickém smyslu. To dokazuje celá řada studií, např. Brokl (1996), Markowski (1997), Vlachová a Matějů (1998), Hloušek (2000), Novák a Vlachová (2001) a Vlachová (2002). Hloušek a Kopeček označují období 1998-2002 za etapu stabilizace českého stranického systému a potvrzují dominanci socioekonomické konfliktní linie. Ta se podobá linii vlastníci-pracující, byť se od původní Rokkanovské liší (Hloušek, Kopeček 2004:99). Vedle této hlavní linie různí autoři identifikují ještě linie liberalismus-autoritářství (někdy označované jako libertarianismus-autoritarianismus) (Vlachová 2003: 128), církev-stát (Hloušek 2000: 381) nebo náboženství a morálka-sekularita a tolerance (Markowski 1997) a materialismus-postmaterialismus (Řeháková 2001). Všechny tyto vedlejší linie byly zjištěny jako existující, ale slabé a související se štěpením levice-pravice. Eibl a Chytilék ve výzkumu českého politického prostoru z roku 2008 identifikovali jednu hlavní a jednu vedlejší dimenzi, které ovlivnily obsah a dynamiku politické soutěže. Hlavní dimenze byla socioekonomická a vedlejší byla označena jako socioliberalní (zahrnovala i postmateriální témata). Význam sociálně liberální dimenze (de facto kulturní) oproti minulým létům vzrostl. Novější data tohoto typu nejsou k dispozici.

Tento výzkum potvrdil, že kulturní témata jsou nadále druhořadá, alespoň co se týče volebních programů sněmovních stran. Očekávaný nárůst od voleb 2010 se nepotvrdil, ani v úvodu zmiňovaný pokles socioekonomických témat. Naopak oproti volbám 2013 jejich počet vzrostl. Otázka vlivu kulturních témat na českou politiku je však stále otevřená. Jejich význam se může projevit u jiných typů voleb, jako jsou např. volby do Senátu nebo přímé prezidentské volby. V těchto volbách jde do popředí osoba kandidáta, pro kterého může být výhodné polarizovat společnost a využít emotivnost témat ve svůj prospěch. Příkladem takového tématu může být například zrušení Benešových dekretů, které se pravidelně objevuje u KSČM, u

ODS v roce 2002 a konečně v první přímé volbě prezidenta. Podobně se v druhé přímé volbě prezidenta objevila témata jako zákaz kouření, držení zbraní, církevní restituce (ty se objevili i v první přímé volbě) a migrace.

Tato práce tak může být inspirací pro další výzkumy např. v oblasti politického marketingu, nebo politického diskurzu. Kulturní témata do volebních programů jako oficiálních dokumentů stran příliš nepronikají, na rozdíl od výroků jednotlivých politiků a politického PR, které vlivem bulvarizace a personalizace politiky působí na voliče více, než samotné volební programy.

Seznam použitých pramenů a literatury

- ANO 2011. 2013. „Program hnutí“ b. m.: ANO 2011
- ANO 2011. 2017. „Teď nebo nikdy - ten jediný program, který potřebujete“ b. m.: ANO 2011
- Barcus, F. E. 1959. Communications content: Analysis of the research 1900-1958, University of Illinois, Urbana-Champaign.
- Bastl, Martin, Gonda, Radim. 2003. „KSČM a volby 2002“ In Linek, Lukáš. Volby do poslanecké sněmovny 2002. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2003. Setkávání.
- BOURDIEU, Pierre. 1998. Teorie jednání. Praha: Karolinum
- Brokl, Lubomír. 1996 „Parlamentní volby 1996“ Sociologický časopis, roč. 32, č.4: 389-406
- BUDGE, Ian, David ROBERTSON a Derek HEARL. 1987. Ideology, strategy, and party change: spatial analyses of post-war election programmes in 19 democracies. New York: Cambridge University Press
- Čaloud, Dalibor, Foltýn, Tomáš, Havlík, Vlastimil. 2006. „Politické strany a jejich systém v období 2002-2006“ In Čaloud, Dalibor, ed. 2006. Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), Srovnávací politologie.
- Česká pirátská strana. 2017. „Černé na bílém“ b. m.: Česká pirátská strana
- Česká strana sociálně demokratická. 1998. „Společně s vámi pro lepší budoucnost“ b. m.: Česká strana sociálně demokratická
- Česká strana sociálně demokratická. 2002. „Člověk na prvním místě“ b. m.: Česká strana sociálně demokratická
- Česká strana sociálně demokratická. 2006. „Jistoty a prosperita“ b. m.: Česká strana sociálně demokratická
- Česká strana sociálně demokratická. 2010. „Program změny a naděje“ b. m.: Česká strana sociálně demokratická
- Česká strana sociálně demokratická. 2013. „Prosadíme dobře fungující stát“ b. m.: Česká strana sociálně demokratická

- Česká strana sociálně demokratická. 2017. „Dobrá země pro život“ Praha: Cíl a. s.
- ČT 24.cz. 2018. „Sobotka si demisi nakonec rozmyslel. Na Hrad poslal návrh s odvoláním Babiše“ Česká televize, 5. 5. 2017, dostupné na: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2109644-sobotka-si-demisi-nakonec-rozmyslel-na-hrad-poslal-navrh-s-odvolanim-babise> (10. 6. 2019)
- EIBL, Otto. 2011. Politický prostor a témata v České republice v letech 2006-2008. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), Srovnávací politologie.
- Fiala, Petr a kol. 2009. *Evropeizace zájmů*. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity.
- GIDDENS, Anthony, SUTTON, Philip W., ed. 2013. Sociologie. Praha: Argo,
- Global Greens. 2001. „Charta Světových zelených“ Canberra: b. n., dostupné na: <https://www.zeleni.cz/web/wp-content/uploads/2013/08/Charta-Global-Greens.pdf> (10. 6. 2019)
- Hesová, Zora. 2018. „Konzervativní internacionála bojuje proti sňatkům homosexuálů“ a2larm.cz, 16. 10. 2018, dostupné na: <https://a2larm.cz/2018/10/konzervativni-internacionala-bojuje-proti-snatkum-homosexuálu/> (15. 3. 2019)
- HLOUŠEK, Vít a Lubomír KOPEČEK. 2004. Konfliktní demokracie: moderní masová politika ve střední Evropě. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav
- Hloušek, Vít. 2000. „Konfliktní linie v postkomunistických systémech politických stran“. Politologický časopis 4: 373-395
- Honzejk, Petr. 2018. „Komu ubližují sňatky gayů a leseb? Proti může být jen homofob“ Hospodářské noviny, 31. 10. 2018, dostupné na: <https://archiv.ihned.cz/c1-66318690-komu-ublizuji-snatky-gayu-a-leseb-proti-muze-byt-jen-homofob> (16. 2. 2019)
- Chytilík, R., O. Eibl. 2011. „České politické strany v politickém prostoru.“ Sociologický časopis / Czech Sociological Review 41 (1): 61–88. Dostupné na: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/f1ae0a019d5f66f07fe180527dd713d957d93b8b_ChytilikEibl%20SC%201-2011.pdf (19. 4. 2019)
- Idnes.cz. 2017. „Zákaz kouření je nikoterorismus, prohlásil senátor Kubera v Rozstřelu“. Idnes.cz, 30. května 2017, dostupné na:

https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/rozstrel-protikuracky-zakon-jaroslav-kubera-eva-kralikova.A170530_130312_domaci_san (20.4. 2019)

INGLEHART, Ronald. 1977. The silent revolution: changing values and political styles among Western publics. Princeton, N.J.: Princeton University Press,.

Koalice. 2002. „Programové prohlášení Koalice“ Praha: Koalice

Kolář, Petr. 2003. „Vzestup a pád Čtyř(Koalice)“ In Linek, Lukáš. Volby do poslanecké sněmovny 2002. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2003. Setkávání.

Komunistická strana Čech a Moravy. 1998. „Jiní o lidech my s lidmi“ Praha: Komunistická strana Čech a Moravy

Komunistická strana Čech a Moravy. 2002. „S lidmi pro lidi“ b. m.: Komunistická strana Čech a Moravy

Komunistická strana Čech a Moravy. 2006. „Volební program Komunistické strany Čech a Moravy na období 2006 – 2010“ b. m.: Komunistická strana Čech a Moravy

Komunistická strana Čech a Moravy. 2010. „Otevřený volební program KSČM

Komunistická strana Čech a Moravy. 2013. „Program pro budoucnost“ b. m.: Komunistická strana Čech a Moravy

Komunistická strana Čech a Moravy. 2017. „Jsme váš hlas!“ b. m.: Komunistická strana Čech a Moravy

KOPEČEK, Lubomír, Vít HLOUŠEK, Roman CHYTILEK a Petra SVAČINOVÁ. 2018. Já platím, já rozhoduji!: političtí podnikatelé a jejich strany. Brno: ve spolupráci s Masarykovou univerzitou vydalo nakladatelství B&P Publishing

KOPEČEK, Lubomír. 2013. Opoziční smlouvy „za kopečky“ II.: Byl pakt ČSSD a ODS z let 1998-2002 demokratickou deviací?. Středoevropské politické studie, [S.l.], v. 15, n. 4, p. 284–299. Dostupné na: <https://journals.muni.cz/cepsr/article/view/4531> (25.4. 2019)

KRIPPENDORFF, Klaus. 2004. Content analysis: an introduction to its methodology. 2nd ed. Thousand Oaks, Calif.: Sage

Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová. 1998. „Průvodce politikou KDU-ČSL“ b. m.: Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová

- Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová. 2006. „Klidná síla“ Praha: Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová
- Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová. 2013. „Dáme zemi do pořádku“ b. m.: Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová
- Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová. 2017. „Zodpovědně pro společný život“ b. m.: Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová
- LANKFORD, Adam. 2016. Public Mass Shooters and Firearms: A Cross-National Study of 171 Countries. Violence and Victims Dostupné na: <http://connect.springerpub.com/lookup/doi/10.1891/0886-6708.VV-D-15-00093> (11.4. 2019)
- Linek, Lukáš, ed. Voliči a volby 2010. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici se Sociologickým ústavem AV ČR, 2012. Studie (Sociologické nakladatelství).
- Markowski, Radoslaw. 1997. Political Parties and Ideological Spaces in East Central Europe. Communist and Post-Communist Studies 30: 221-254
- Matušková, Anna. 2006. „Nástup politického marketingu do České republiky“ In ČALOUD, Dalibor, ed. 2006. Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), Srovnávací politologie.
- Meijers, Erica. 2011. Populism In Europe. Wien: Green European Foundation,
- Mlejnek, Josef. 2003. „Občanská demokratická strana před vobami a po volbách 2002“ In Linek, Lukáš. Volby do poslanecké sněmovny 2002. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2003. Setkávání.
- Novák, Miroslav, Vlachová, Klára. 2001. „Linie štěpení v České republice: Komparace národní úrovně s příkladem konkrétní lokality“. Sociologické texty 01: 8. Praha. Sociologický ústav AV ČR.
- Občanská demokratická strana. 1998. „Hlavu vzhůru“ b. m.: Občanská demokratická strana
- Občanská demokratická strana. 2002. „Volební program“ b. m.: Občanská demokratická strana
- Občanská demokratická strana. 2006. „Společně pro lepší život“ Praha: Občanská demokratická strana

- Občanská demokratická strana. 2010. „Řešení, která pomáhají“ b. m.: Občanská demokratická strana
- Občanská demokratická strana. 2013. „# Volím_pravici“ b. m.: Občanská demokratická strana
- Občanská demokratická strana. 2017. „Silný program pro silné Česko“ b. m.: Občanská demokratická strana
- Pečinka, Bohumil. 2016. „Kulturní válka o cigarety a alkohol“ E15.cz, 6. 5. 2016, dostupné na: <https://www.e15.cz/nazory/bohumil-pecinka-kulturni-valka-o-cigarety-a-alkohol-1293381> (16. 2. 2019)
- pro volby do PS PČR 2010“ b. m.: Komunistická strana Čech a Moravy
- Procházková, Andrea. 2017. „Zeman převedl pocity nespravedlnosti do kulturních válek“ Respekt, 16. 3. 2017, dostupné na: <https://www.respekt.cz/politika/zeman-prevedl-pocity-nespravedlnosti-do-kulturnich-valek> (16. 2. 2019)
- Procházková, Andrea. 2019. „Loučení s pravici?“ Respekt, 9. 2. 2019, dostupné na: <https://www.respekt.cz/tydenik/2019/7/loucení-s-pravici?issueId=100386> (17. 2. 2019)
- Prokop, Daniel. 2018. „Anatomie populismu.“ Právo, 15. srpna 2018, dostupné na: <https://www.novinky.cz/kultura/salon/480366-anatomie-populismu-daniel-prokop-a-jeho-uvod-do-prakticke-sociologie.html> (10. 1. 2019)
- Pšeja, Pavel. 2003. „Strana na rozcestí? ČSSD a volby do Poslanecké sněmovny v roce 2002“ In Linek, Lukáš. Volby do poslanecké sněmovny 2002. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2003. Setkávání.
- RABUŠIC, LADISLAV. 1990. “Tichá Revoluce Neboli Od Materialismu k Postmaterialismu v Západních Společnostech.” Sociologický Časopis / Czech Sociological Review, vol. 26, no. 6, 1990, pp. 505–517. dostupné na: www.jstor.org/stable/41130654 (17. 2. 2019)
- Rokkan, S. – Lipset, S. M. 1967. Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives, New York, Free Press.
- Rosengren, K. E. 1981. Advances in content analysis (pp. 9-19). Beverly Hills, CA: Sage.
- Řeháková, Blanka. 2001. „Změny hodnot v České republice a Inglehartova hodnotová typologie“. Sociální studia 6: 47-71.

- SAVAGE, Mike, Fiona DEVINE, Niall CUNNINGHAM, et al. 2013. A New Model of Social Class? Findings from the BBC's Great British Class Survey Experiment. *Sociology* [online]., 47(2), 219-250 Dostupné na: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0038038513481128> (24. 2. 2019)
- Skoupá, Adéla, Kropáček, Jiří. 2018. „Grafika: Souboj o homosexuální manželství vrcholí. Ve hře je i doplnění ústavy“ *Aktuálně.cz*, 14. 11. 2018, dostupné na: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/manzelstvi-vs-registrovane-partnerstvi/r~fb9761bee6bc11e8b2380cc47ab5f122/?redirected=1553164207> (15. 3. 2019)
- Sociologická encyklopedie - Sociologický ústav AV ČR, 2018. „Témata kulturní“. Dostupné na: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/T%C3%A9mata_kulturn%C3%AD (19. 12. 2018)
- Starostové a nezávislí. 2017. „Chceme vrátit stát zodpovědným občanům“ b. m.: Starostové a nezávislí
- Strana zelených. 2006. „Kvalita života“ b. m.: Strana zelených
- SVAČINOVÁ, Petra. 2016. Empty Promises? Election Promise Fulfilment among Coalition Parties in the Czech Republic between 2006 and 2015. *Czech Sociological Review* [online]., 52(5) [cit. 2019-01-29]. DOI: 10.13060/00380288.2016.52.5.277. ISSN 00380288. Dostupné z: <http://sreview.soc.cas.cz/en/issue/185-sociologicky-casopis-czech-sociological-review-5-2016/3657?culture=en>
- Svoboda a přímá demokracie – Tomio Okamura. 2017. „Volební program SPD“ b. m.: Svoboda a přímá demokracie – Tomio Okamura
- THOMASSEN, J. J. A. 2005. *The European voter: a comparative study of modern democracies*. New York: Oxford University Press
- TOP 09. 2010. „Odpovědní jdou s námi“ Praha: TOP 09
- TOP 09. 2013. „Víme, kam jdeme“ Praha: TOP 09
- TOP 09. 2017. „Volební program“ b. m.: TOP 09
- Unie svobody. 1998. „Volební program Unie svobody 1998“ b. m.: Unie svobody
- Úsvit přímé demokracie Tomia Okamury. 2013. „Program hnutí“ b. m.: Úsvit přímé demokracie Tomia Okamury
- Věci veřejné. 2010. „Politický program“ Praha: Věci veřejné

Vlachová, Klára, Matějů, Petr. 1998. „Krystalizace politických postojů a politického spektra v České republice“. Sociologický časopis, roč. 4, č. 2: 145-170

Vlachová, Klára. 2002. „Volby do poslanecké sněmovny 2002-voličské profily stran podle názorových štěpení“ In Linek, Lukáš. Volby do poslanecké sněmovny 2002. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2003. Setkávání.

WILLIAMS, Mary E. 2003. Culture wars: opposing viewpoints. San Diego: Greenhaven Press